

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

3 | 2018

31. 8. | Noc netopýrů na Josefovských loukách; www.josefovskelouky.cz
 srpen–září | Posloucháme přírodu – vycházky pro zrakově handicapované, Přerov, Praha, Olomouc; www.birdlife.cz
 7.–9. 9. | Víkend pro rodiny s dětmi; www.birdlife.cz
 12. 9. | Seminář Přírodě na dosah pro učitele, Horka nad Moravou; www.birdlife.cz
 14. 9. | Konference Aplikovaná ornitologie, Zvolen, Slovensko; www.birdlife.cz
 17. 9. | Seminář Přírodě na dosah pro učitele, Praha; www.birdlife.cz
 4.–7. 10. | Členská exkurze do NP Hortobágy, Maďarsko; www.primaroute.cz
 6.–7. 10. | Festival ptactva na mnoha místech republiky; www.birdlife.cz
 3. 11. | Zazimování Josefovských luk; www.josefovskelouky.cz
 9.–11. 11. | Aktiv spolupracovníků Kroužkovací stanice NM, Kostelec nad Černými lesy; www.krouzkovaniptaku.cz
 16.–18. 11. | Podzimní členská schůze ČSO, Bartošovice; www.birdlife.cz
 24.–25. 11. | 4. západočeská ornitologická konference, Poběžovice; www.zcm.cz/cso

- 1 | Úvodník / Zdeněk Vermouzek
 1 | Z terénu i z kanceláře / Zuzana Karlíková
Co přinesl poštovní holub
 2 | Poštolky z paneláků / František Novotný, Ivan Obernauer
Letem ptačím světem Bány Kaminiécké
 2 | Přelomový rozsudek pro Maltu
Poznáte...?
 3–6 | Poznáte naše chřástaly? / Jaroslav Čepák, Jan Hošek
Z domova
 7 | Jaro ve znamení špačků růžových / Lukáš Kadava
 7 | Sup bělohřívý – nečekaný host na českém nebi / Marina Kipson
Rozhovor
 8–10 | Kukačka je můj Mount Everest. Rozhovor s Oldřichem Mikulicou / Alena Klvaňová
Zajímavosti
 11 | Stav ptáků světa 2018 / Alena Klvaňová
 11 | Vražda vran a bezcitnost krkavců / Zbyněk Janoška
 12 | Kakadu v Evropě už ve středověku / Zbyněk Janoška a Alena Klvaňová
 12 | Ptáci a včely / Alena Klvaňová
Rady, tipy, návody
 13 | Ochrana úlů před ptáky z pohledu včelaře / Jakub Dolínek
Objektivem...
 14–15 | Objektivem Jiřího Vondráčka
Mladým ornitologům
 16 | Krutihlavovy hlavolamy / Vladka Sládečková
 16 | Poleť se mnou do přírody / Gabriela Dobruská
Nové knihy
 17 | B. Balbín: Rozmanitosti z historie Království českého / Karel Štastný
 17 | Jan Ševčík: Rok u rybníka
 17 | Boria Sax: Vrána v našich životech, kultuře a historii
V ohrožení
 18–19 | Ochranařské výročí: k zákazu lovu dravců na výrovkách / Jan Andreska a Dominik Andreska
 20–21 | Spojme se k záchraně Ulcijské saliny! / Lucie a Michael Hoškovi
 21 | Poslední dropy černohlavé kromě psů ohrožují i elektrárny / Jiří Hrubý
 22 | Ptáci a plasty / Katarína Slabeyová
Ze života ČSO
 22–23 | Ptáci, ptačnick a divocí koně / Břeněk Michálek
 24 | Nové plováky zachraňují životy / Mirek Bažant
 24 | Ohlédnutí za hnízdní sezonou sýčků / Mirek Bažant a Martin Šálek
 25 | Čtvrtstoletí s Víkendovým výzkumným táborem / Lukáš Kadava
Za ptáky do světa
 26–28 | Na konec černého kontinentu / Tomáš Grim

Nelepší
 cena
 na českém
 trhu!

Oldřich Mikulica, Tomáš Grim,
 Karl Schulze-Hagen a Bård Gunnar Stokke

The Cuckoo – The Uninvited Guest

anglicky, 160 stran, vydalo nakladatelství Wild Nature Press v roce 2017

**Speciální nabídka – pouze na objednávku:
 599 Kč pro členy ČSO | 699 Kč pro nečleny ČSO**

Závazné objednávky na eshop@birdlife.cz do 30. 9. 2018.

Poštovné a balné 100 Kč, možný osobní odběr v kanceláři ČSO
 Na Bělidle 34, Praha 5 nebo na členské schůzi ČSO
 16.–18. 11. v Bartošovicích

Více informací na www.birdlife.cz/kukačka

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXV, číslo 3/2018

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).

Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov,
 tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: Alena Klvaňová, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka
 Jaroslav Čepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz | Gabriela Dobruská, dobruska@birdlife.cz |
 Lucie Hošková, hoskova@birdlife.cz | Barbora Kaminiécká, barbora.kaminiecka@nature.cz |
 Jiří Sládeček, sladeczek@psp.cz | Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz |
 Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně. Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 249 Kč.

Všechna čísla a jejich obsah najdete v pdf s ročním zpožděním na www.birdlife.cz/ptaci-svet/.

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček (www.kalacek.cz) | Tisk: Grafotechna plus, s. r. o., Praha

Jazyková korektura: Milan Bronclík

Toto číslo vyšlo 13. 8. 2018 v nákladu 3 200 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 30. 9. 2018. Vyjde v listopadu.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií a Milanu Bronclíkovi za korektury českého jazyka.

Na obálce: Terej bílý (*Morus bassanus*). Foto: Jiří Vondráček

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu www.birdlife.cz/ptaci-svet/

a profil na Facebooku [facebook.com/PtaciSvet](https://www.facebook.com/PtaciSvet).

Bartošovice 16.–18. 11. 2018

ČLENSKÁ KONFERENCE ČSO

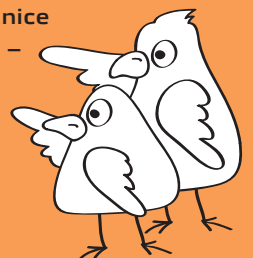
v příjemném prostředí zámku v Bartošovicích u Nového Jičína

- ☛ přednášky
- ☛ společenské večery
- ☛ exkurze do Poodří a záchrané stanice
- ☛ nový projekt pro širokou veřejnost – sledování ptáků na krmítkách

Neváhejte

a počátkem září se registrujte
 na www.birdlife.cz

Těšíme se na vás!

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 3 000 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

„Jak se mají ptáci?“ Obvyklá otázka, kterou mě už roky zdraví všelijací kamarádi, nemá jednoduchou odpověď. Většinou odpovídám podle nálady. Když mám špatnou náladu a nechci si ji dál kazit, odpovídám: „Dobře.“ A mluvím o orlech mořských, o sokolech, o jeřáběch a o dalších druzích, které se k nám vrátily třeba po několika desítkách let a úspěšně zvyšují své populace. Alespoň u některých druhů totiž platí, že funguje zákonná ochrana, že profitují z chráněných území nebo že se podařilo odstranit přímou příčinu jejich ohrožení. Konkrétním příkladem mohou být právě sokoli a zákaz používání DDT. Zkrátka vzácné a ohrožené druhy v Evropě chránit umíme. Stačí jen chtít.

Když mám dobrou náladu a sílu pustit se do vážných hovorů, odpovídám: „Špatně.“ A mám na mysli chocholouše, skřivany, čejky, strnady obecné i zahradní, pěnice hnědokřídlé, koroptve a další ptáky, které obvykle označujeme jako polní a běžné. Víme o nich, že tvoří, nebo alespoň donedávna tvořili, hlavní masu ptáků kolem nás. Většina z nich jsou stále běžné druhy, neměl by tedy být důvod se jimi nějak zvlášť zabývat. Ale pravý opak je pravdou. I když jsou to stále běžné druhy s milionovými populacemi, dost razantně jich v poslední době ubývá. A třetinový nebo poloviční úbytek z několikamilionové populace (strnad obecný, skřivan) za pouhých několik desítek let znamená, že ročně zmizí desítky tisíc ptáků. Navíc známe a dalšími studiemi stále věrohodněji potvrzujeme hlavní příčinu: intenzivní zemědělské hospodaření. Tedy to zemědělství, v němž čím dál víc dominují velké stroje a ještě větší pole. To zemědělství, v němž v posledních dvaceti letech přišlo o práci několik desítek tisíc lidí. To zemědělství, které dotujeme z veřejných rozpočtů a jehož podobu masivními dotacemi určujeme. Velkoplošné a systematické ničení krajiny si tedy všichni objednááme a platíme.

Polní ptáci se mají špatně a měli bychom mít sílu o tom mluvit právě teď, kdy se připravuje podoba zemědělských dotací po roce 2020. Zdravou krajinu, půdu i vodu si zasloužíme všichni – ptáci, zvířata, rostliny i lidé.

Zdeněk Vermouzek

Foto: Zdeněk Jakl, Josefovské louky, 12. června 2018

✎ **Na Josefovských loukách se vylíhla kuřátka z náhradního hnízdění čejek chocholatých a kulíků říčních. V době vydání tohoto čísla už úspěšně dosáhla vzletnosti.**

✎ **V dubnu jsme na Ministerstvu zemědělství uspořádali mezinárodní seminář o ochraně přírody v polní krajině a o stejném tématu jsme jednali i s Agrární komorou.**

✎ **Získali jsme cenu v soutěži pro neziskové organizace Microsoft NGO Awards v kategorii Vnější dopad za využívání moderních metod analýzy dat v Jednotném programu sčítání ptáků.**

✎ **Na konci května jsme uspořádali 1. žakovskou ornitologickou konferenci pro žáky 2. stupně ZŠ a studenty SŠ. Více než 50 účastníků zde prezentovalo výsledky své badatelské činnosti. Přednášky i postery byly pěkně zpracované a po každém příspěvku se rozběhla živá debata.**

✎ **Spolupracujeme s experty, kteří sestavili Evropský akční plán na záchranu hrdličky divoké. Údaje z Druhého evropského atlasu hnízdního rozšíření ptáků budou použity k identifikaci nejdůležitějších oblastí, kde bude třeba tento ohrožený druh podpořit managementem hnízdních a potravních biotopů.**

✎ **V červnu vrcholila hnízdní sezona sýčků. Zkontrolovali jsme 503 lokalit, z nichž 44 bylo obsazeno. Hnízdění jsme prokázali na 23 lokalitách a zaznamenali jsme 34 vyvedených mláďat, z toho 21 v námi vyvěšených bezpečných budkách. Zabezpečili jsme desítky technických pastí. Šlo většinou o nádrže na vodu a svislé roury. Na pastviny, kde to bylo potřeba, jsme rozmístili osm bezpečných napajecek.**

✎ **Úspěšně proběhl první ročník Liniového sčítání druhů. Celkem 52 spolupracovníků sčítalo ptáky v 74 čtvercích a dohromady jsme pořídili neuvěřitelných 19 469 záznamů o přesné poloze a aktivitě ptáků.**

✎ **Během června a července jsme uspořádali večerní vycházky za synantropními ptáky. Kromě rorýsů a jiříček pozorovali návštěvníci i netopýry vylétající ze svých úkrytů.**

✎ **Na počátku prázdnin jsme se v Irsku podíleli na organizaci mezinárodního workshopu pro učitele v rámci projektu Skrze přírodu k lepšímu životu. Na 60 účastníků z šesti zemí, včetně 10 učitelů z Česka, se zde seznámilo s nově vzniklými vzdělávacími materiály zaměřenými na podporu výuky v přírodě.**

✎ **Na Josefovských loukách jsme při tradiční akci Noční příroda JL odchytili netopýra řasnatého – nový druh netopýra pro ptáčí park. Park opět vyhrál v hlasovací soutěži Tesca o nejlepší místní projekt nazvané Vy rozhodujete, my pomáháme, a získal tak dotaci 30 000 Kč. Na konci července proběhl Volný pracovní tábor, při kterém jsme zvětšili výběh divokých koní.**

✎ **Od začátku roku jsme prověřili 22 lokalit, kde bylo nahlášené podezření na trávení. To se potvrdilo v 15 případech, které jsme předali kriminální policii. Celkem jsme zaznamenali 26 dravců a 17 dalších zvířat s důvodným podezřením na otravu. Během preventivních kontrol lokalit jsme také odhalili nová místa, kde pravděpodobně působí travič nebo kde dochází k nelegálnímu odchytu dravců.**

✎ **Dvě mláďata orla královského, vlajkového druhu projektu PannonEagle Life, jsme označili lehkými vysílačkami, takzvanými batůžky, které nám umožní průběžně sledovat nejen jejich aktuální polohu, ale také aktivitu – signál toho, že jsou v pořádku.**

✎ **Počet zabezpečených zastávek na zastavky.birdlife.cz se přehoupl přes 50, když bylo z popudu města Třeboně zabezpečeno 10 nových nebezpečných zastávek.**

✎ **Uspořádali jsme první vycházky pro zrakově handicapované v Praze a ve Zlíně. V rámci projektu Posloucháme přírodu se tak lidé mohli naučit poznávat hlasy ptáků a netopýrů. Další vycházky proběhnou v srpnu a září.**

Poštovky z paneláků

Foto: František Novotný

Nejprve si poštovky začaly hloubit důlek pro hnízdo v truhlíku. Pro jejich lepší pohodlí jsem jim dal krabici s pilinami.

Začátkem března se mi naskytl možnost dokumentovat hnízdění poštovek na parapetu okna paneláku v 10. patře na jednom tábořském sídlišti. Díky pochopení majitelky bytu mohly vzniknout fotografie od snesení vajec až po vylétnutí mladých poštovek. Snůška začala kolem 12. dubna. Celkem poštočka snesla 6 vajec, ale vylíhla se jenom 4 mláďata, přibližně 15. května. Potvrdilo se, že mláďata jsou krmena téměř výlučně drobnými hlodavci. Mladé poštovky vylétly z hnízda kolem 16. června. Čekala mne nelehká práce s úklidem parapetu, okna i okolí. V legraci jsem řekl majitelce bytu: „Tak zase napřesrok.“ Její odpověď byla jednoznačná: „Už nikdy více!“ Ani se nedivím, po tom nepořádku, který po poštovkách zůstal. Přesto máme oba dobrý pocit ze záchranu života několika živých tvorů. No, nestojí to za to? ✉ František Novotný, Tábor

Foto: František Novotný

Foto: Ivan Obernauer

V pražském Zahradním Městě si poštočka vybrala k hnízdění balkon mého dobrého známého, a protože starý pán (88 let) proti nájemníkům nic neměl, vyseděla tu a vyvedla pět potomků. ✉ Ivan Obernauer, Praha 10

Přelomový rozsudek pro Maltu: odchyt pěnkvovitých ptáků musí skončit!

Téměř čtyři roky trval soudní spor Evropské komise s Maltou, která byla obviněna z porušování pravidel vyplývajících z evropské Směrnice o ptácích. Dne 21. 6. 2018 konečně Evropský soudní dvůr vynesl verdikt, proti němuž není odvolání a ve kterém se uvádí, že Malta směrnicí opakovaně porušuje tím, že od roku 2014 umožňuje podzimní odchyt sedmi druhů pěnkvovitých ptáků. Zároveň je v rozsudku jasně řečeno, že Malta s okamžitou účinností nesmí odchyt znovu povolit.

Ilegální lov ptáků je velkým problémem většiny jihoevropských zemí. Na Maltě sice nekončí na talíři jako třeba na Kypru, ale pěnkvoví ptáci jsou zde tradičně chytáni v době podzimního tahu pro klecový chov a obchod. Kromě cílových druhů, kterými jsou pěnkvaví, zvonci, stehlíci, zvonohlíci, čížci, konopky a dlasci, končí v sítích a pastech i mnoho dalších druhů ptáků a také plazů nebo ježků. Lovci navíc před kladením pastí a sítí často zlikvidují vegetaci na rozsáhlé ploše, a to i s použitím benzínu, ohně nebo jiných chemikálií. Vzhledem k malé rozloze ostrova (pouhých 316 km²) a velké hustotě zalidnění – Malta je státem s nejvyšší hustotou obyvatel v Evropské unii – jsou podobné zásahy do volné krajiny devastující.

Když Malta v roce 2004 vstoupila do Evropské unie, zavázala se dodržovat její směrnice a získala pětileté přechodné období, během kterého měl být odchyt volně žijících ptáků zákonem zakázán. Jenže to se nestalo

Foto: mallagreynouth.wordpress.com

Konopky, ale i stehlíci, zvonci a další drobní pěvci jsou drženi v malých klíčkách a celé hodiny vystaveni slunci, aby sloužili jako volavci – živé návnady k odchytu tisíců ptáků určených k ilegálnímu obchodu za účelem klecového chovu

a vláda navíc na nátlak lovecké lobby v roce 2014 opět legalizovala podzimní odchyt sedmi druhů výše uvedených pěnkvovitých ptáků. Svůj krok odůvodnila tím, že se jedná o omezený, předem definovaný počet a lovci budou státem kontrolováni. To však nefungovalo, byly vydány tisíce licencí k lovu a zkontrolovat se podařilo jen asi pětina lovců. I přes varování Evropské unie Malta otevřela loveckou sezonu i v následujících letech.

Evropský soudní dvůr se na podnět Evropské komise případem začal zabývat v roce 2015 a nyní konečně padl rozsudek. Soud vyvrátil obhajobu maltských úřadů, že pouze využívají odchylek, které lze při implementování Směrnice o ptácích uplatnit. Malta obhajovala povolení lovu tím, že neexistuje jiné uspokojivé řešení, aniž by se pokusila problém řešit. Tvrdila, že ptáci jsou odchytáváni jen v malých množstvích, což bylo důkazy vyvráceno. Soud rovněž vyvrátil tvrzení, že odchyt je selektivní a pouze pro oprávněné použití, což odchyt tisíců tažných ptáků pro zábavu a obchod rozhodně není. Navíc byl odchyt opakovaně prováděn na lokalitách patřících do soustavy Natura 2000.

Jednoznačný rozsudek Evropského soudního dvora je příslibem nejen pro maltskou přírodu, ale také pro stovky tisíc migrujících ptáků. A také důkazem, že si nelze evropské směrnice na ochranu přírody vykládat svévolně a ignorovat povinnosti z nich vyplývající. V neposlední řadě je rozsudek jasným signálem pro všechny země Evropské unie, že porušovat pravidla není beztrestné, a pokud jsme se k ochraně ptáků v Unii zavázali, musíme tento závazek převést do praxe. Pak jedině budou mít nařízení na ochranu evropské přírody smysl. ✉ Volně podle birdlifemalta.org

Poznáte naše chřástaly?

V horské pastvině cosi zaskřehotalo: „Rep-rep, rep-rep...“ „Žába,“ hádal rybář. „Kachna,“ mínil dřevař. „Něco mezi žábou a kachnou,“ pokrčil rameny pastevec...

L. Mühlstein: Toulky ve stínu křídel. Nakladatelství Růže, České Budějovice, 1973.

Chřástal vodní

Jak napovídá úvodní úryvek z knihy Ludvíka Mühlsteina, většina druhů ze skupiny krátkokřídlých, kterým je věnována určovací rubrika v tomto čísle, se sice vyznačuje výraznými hlasovými projevy, ale je skrytější žijící, a proto neznámá i lidem pohybujícím se v přírodě.

Charakteristická pro celou skupinu je vazba na bylinná společenstva – litorální porosty v případě vodních chřástalů, lysky a slípky; louky či polní kultury pak v případě chřástala polního. Prostředím je formována i stavba těla chřástalovitých, které je podlouhlé a plně uzpůsobené k prolézání husté vegetace. Ptáci se navíc dokáží až neuvěřitelně „zúžit“ a protáhnout i nepatrnou mezerou ve vegetaci nebo (k nelibosti kroužkovatelů) okem ve sklopce či síti. Typické jsou i nohy s dlouhými prsty, připomínající nohy tropických ostnáků. Opět se jedná o přizpůsobení k pohybu po vzplývavé vegetaci či po bahně. U lysky jsou navíc prsty opatřeny lemy, které umožňují plavání po volné hladině. U nás se vyskytuje sedm druhů chřástalovitých, šest druhů pravidelně hnízdí.

Skupina „vodních“ chřástalů je u nás zastoupena čtyřmi druhy. Nejběžnějším a dobře rozlišitelným od zbývajících tří druhů je **chřástal vodní**. Tento druh obsazuje nejrůznější typy litorálních porostů na rybnících, mokřadech a tůních kolem řek. Dospělý pták je o něco větší než kos. Obě pohlaví jsou zbarvena stejně. Typický je delší zobák s výrazně červenou spodní čelistí, červená duhovka, načervenalé nohy, šedomodré líce, přední část krku a spodina těla. Vrch těla je tmavohnědý s černými podélnými pruhy. Na bocích v zadní části těla je peří černé s bílými krajními lemy. Podobně jako slípka i chřástal vodní při chůzi pocukává vztyčeným ocasem s výraznými bílými podocasními krovkami. Malá mláďata v prachovém peří jsou (stejně jako u všech ostatních našich chřástalů) celá černá. Po přepelichání je mladý pták včetně zobáku a duhovky hnědavý s hnědozelenými nohama. Hlasové projevy sestávají především z vábení znějícího jako *gik*, kvičení, bručení atp.

Zřejmě nejobtížnějším je rozlišení tří druhů **rodu Porzana**, zejména pak chřástala malého a nejmenšího. Důvodem není ani tak jejich podobnost, ale spíše nedostatek času poskytnutý pozorovateli těmito skrytějšími ptáky. Ptáky většinou zahlédneme jen na okamžik – delší dobu lze tyto „duchy rákosin“ pozorovat například na bahnitých okrajích litorálních porostů nebo průsecích pro ornitologické sítě. Poměrně nejsnadněji určitelný je **chřástal kropenatý**. Jak již napovídá druhové jméno, dospělý pták má téměř po celém těle bílé „perlení“ tvořené tečkami a čárkami. Zobák je žlutozelený s červeným kořenem a spodní čelistí, nohy jsou výrazně zelené. Chřástal malý ve svatebním šatě je bez perlení, se šedými lícemi, hrudí a spodinou těla. Jako správný chřástal i tyto dva druhy pocukávají při chůzi vztyčeným ocasem. Pokud je pták k pozorovateli správně natočen, dobře vynikne i další

rozlišovací zrak – podocasní krovky. Chřástal kropenatý je má špinavě bílé, chřástal malý černobíle příčně pruhované. To platí i u hnědavých mladých ptáků, u kterých je největší riziko záměny. Hlas chřástala kropenatého je typické „švihání bičem“, chřástal malý v toku vydává sestupnou řadu tónů *ke-ke-ke-kek*.

Dostáváme se k rozlišení dvou nejpodobnějších druhů – **chřástala malého** a (u nás velice vzácného) **chřástala nejmenšího**. U dospělých ptáků není rozlišení obtížné – samozřejmě pokud máme možnost si je dobře prohlédnout. Zobák chřástala nejmenšího je čistě zelený, u některých jedinců na vrchu horní čelisti s tmavým nádechem, v každém případě však bez jakéhokoli náznaku červeného zbarvení! Dalším dobrým znakem je zbarvení spodní části těla. Chřástal nejmenší má na bocích a břiše výraznou černobílou kresbu začínající již před nohama (v úrovni křídel) a končící až podocasními krovkami.

Mláďe chřástala vodního v prachovém opeření se podobá mláďatům všech ostatních chřástalů

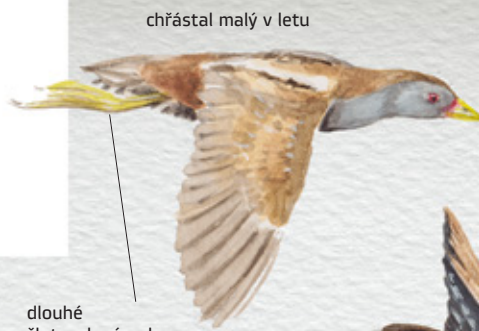
U chřástala malého je tato kresba málo výrazná, omezená pouze na podocasní krovky. Břicho a boky má tento druh šedé. Liší se i zbarvením nohou – chřástal malý je má zelené, chřástal nejmenší šedohnědý. Hlas chřástala nejmenšího je nejčastěji málo hlasitý trylek *kik-kik-kerr* podobný hlasu skokana krátkonohého.

Poslední z našich chřástalů je **chřástal polní** vyskytující se na rozdíl od předchozích druhů v terestrických biotopech – na loukách či v polích. Spatřit tohoto ptáka je ještě obtížnější než v případě ostatních chřástalů. Pokud není vyprovokován (například nahrávkou), na volné

Chřástali

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

chřástal malý v letu

chřástal malý

chřástal nejmenší

výrazný přesah
ručních letek

jen řídká kresba

červený
kořen

dlouhé
žlutozelené nohy
přesahují tělo

dlouhé letky
přesahují křídlo

ad. M

zelenožluté

Chřástal malý

Porzana parva

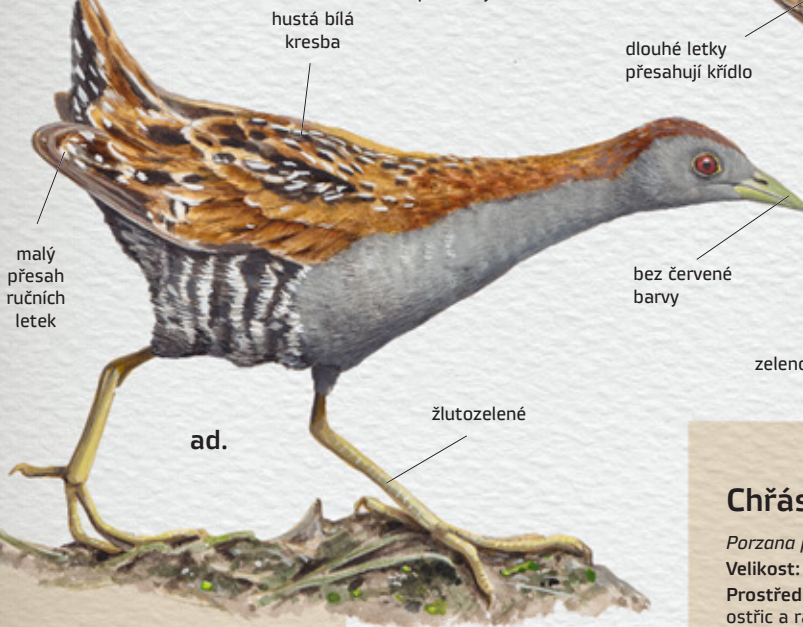
Velikost: 17–19 cm

Prostředí: husté litorální porosty

ostřic a rákosu kolem rybníků

Výskyt v ČR: tažný (IV až VIII–IX)

Početnost v ČR: 15–30 párů

hustá bílá
kresba

malý
přesah
ručních
letek

bez červené
barvy

žlutozelené

ad.

Chřástal nejmenší

Porzana pusilla

Velikost: 16–18 cm

Prostředí: mělké mokřady

s porosty ostřice

Výskyt v ČR: vzácný, zejména na

průtahu (IV až VIII–X)

Početnost v ČR: velmi vzácně

zastižen na tahu

juv.

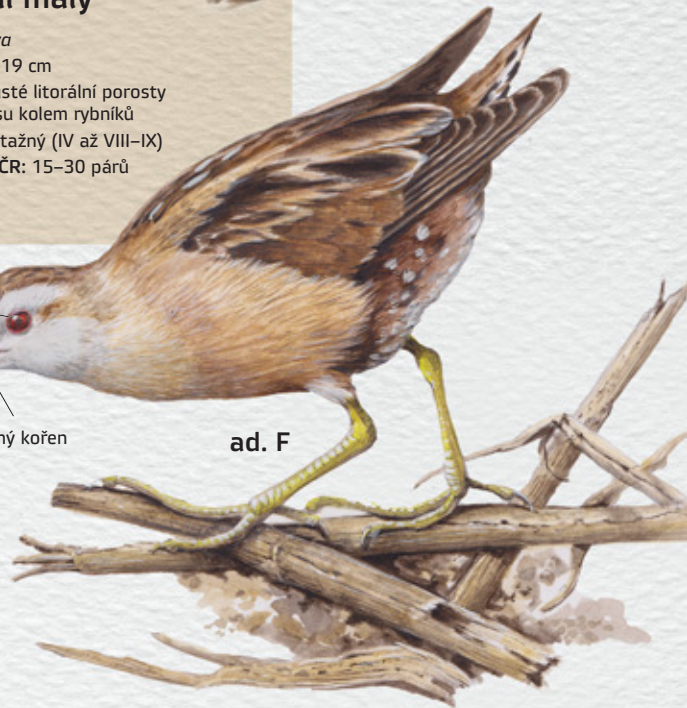
červené oko

světlé oko

bez červené,
nejvýše její
náznak

červený kořen

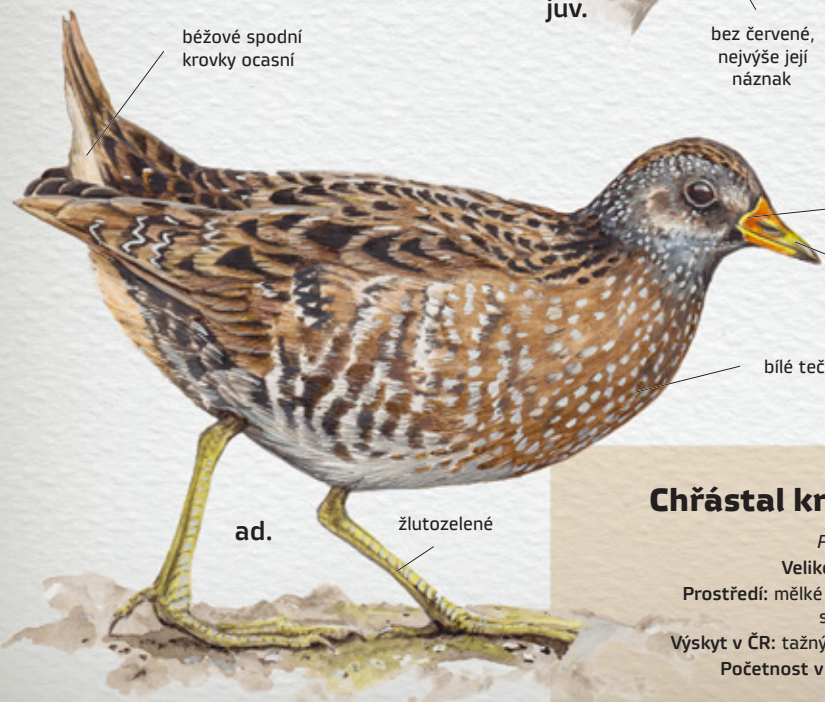
ad. F

červený kořen

krátký zobák

bílé tečkování

béžové spodní
krovky ocasní

ad.

žlutozelené

Chřástal kropenatý

Porzana porzana

Velikost: 19–22,5 cm

Prostředí: mělké vody a mokřady

s porosty ostřice

Výskyt v ČR: tažný (III–V až VII–IX)

Početnost v ČR: 40–80 párů

juv. až do
první zimy

dlouhý,
červený

bílé
spodní
krovky
ocasní

ad.

masově
růžové

pull.

dlouhé
prsty

Chřástal vodní

Rallus aquaticus

Velikost: 23–26 cm

Prostředí: mělké mokřady s rákosím a porosty ostřice

Výskyt v ČR: tažný (III–IV až VIII–IX), vzácně zimuje

Stav a početnost v ČR: mírný vzestup, 600–1200 párů

Chřástal polní

Crex crex

Velikost: 22–25 cm

Prostředí: vlhké květnaté louky

Výskyt v ČR: tažný (V až IX)

Početnost v ČR: 1500–1700 párů

dlouhé nohy při
přistání visí dolů

oranžově
hnědá
maska

černé
hrdlo

růžové

křepelka polní

chřástal polní

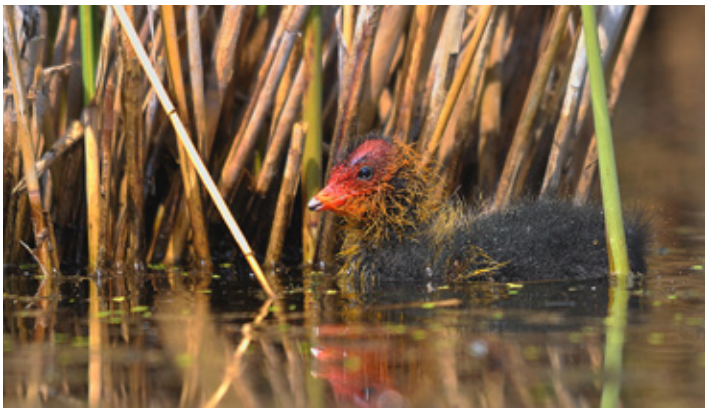
koroptev polní

Literatura

Šťastný K., Bejček V. a Hudec K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003, *Aventinum Praha*

Jednotný program sčítání ptáků; jpsp.birds.cz

Foto: Martin Pelánek (phototrip.cz)

Mládě lysky černé opouští hnízdo po 2–3 dnech od vylíhnutí, kdy má kolem krku oranžově zbarvená pera a na hlavě červeně zbarvenou kůži

Foto: Monika Suržinová (fotonatur.eu)

Dospělá lyska černá s mládětem v prachovém opeření, které postupně šedne a na bradě a krku je bílé

Foto: Jiří Bartoš (bartosphoto.cz)

Lysky černé vymění šedý šat mláďat za černé opeření dospělých ve stáří 3–4 měsíců, bílý štít je však plně vyvinut až po roce života; jejich prsty jsou lemovány kožním lemem

prostranství téměř nevychází. Spolehlivě ho ale prozradí nezaměnitelný hlas, popsáný v úryvku v úvodu tohoto textu. Chřástal polní je velikostí štíhlejší hrdličky, jeho krátký, silný zobák je stejně jako nohy zbarven masově. Má šedé líce, přední stranu krku a hrud a hnědavou svrchní stranu těla s tmavým podélným čárkováním. Na břiše je naopak čárkování příčné, hnědobílé. Při vzácném pozorování připadá v úvahu snad pouze záměna s křepelkou polní, obývající stejný biotop. Křepelka je ale menší, zavalitější, s krátkým, tmavým zobákem, krátkými nohama a bez šedé barvy na lících, hrudi či spodině těla.

Vzhledem ke skrytému způsobu života a soumravné až noční aktivitě zůstává pro zjištění chřástalů zásadní akustický monitoring. Zejména v případech vzácnějších druhů rodu *Porzana* lze doporučit porovnat v terénu zaznamenané hlasové projevy s nahrávkami, například na stránce www.xeno-canto.org.

Na závěr se ještě zastavme u dvou nejznámějších druhů čeledi chřástalovitých. Nejhojnější a nejlépe pozorovatelná je **lyska černá**. Ptáka s typickým šedočerným zbarvením a bílou lysinou na čele nad zobákem netřeba blíže představovat. Obě pohlaví jsou stejně zbarvena, rozlišit je lze jen podle tělesné velikosti a rozsahu a mohutnosti lysin (větší u samců). Malá mláďata

Foto: Gabriela Uhnová (lioneska-photo.cz)

Dospělá slípka zelenonohá s mládětem, která mají v prachovém šatě kolem krku pouze několik bílých pírek a na hlavě jim prosvítá červená a modrá kůže

Foto: Artemy Volkovskiy ; CC BY-SA 4.0

Mládě slípky zelenonohé přepeřuje do šatu mláďat: je černé a má již opeřenou celou hlavu, nohy dostávají žlutozelenou barvu

Foto: Martin Pelánek (phototrip.cz)

Juvenilní šat (šat mláďat) u slípky zelenonohé je světle hnědý, brada, hrdlo a břicho jsou světlejší a spodní krovky ocasní bílé; slípka nemá na prstech lemy jako lyska

mají červenou hlavu a delší, zlatavé, na dálku svítící opeření v týle a kolem krku. Větší mláďata po přepelichání z prachového peří do juvenilního šatu poznáme podle bílého zbarvení na lících a přední straně krku. V podobném prostředí, i když ne tak často na volné hladině, lze spatřit i **slípku zelenonohou**, ptáka o poznání menšího a štíhlejšího, než je zavalitá lyska. Základní zbarvení je stejné jako u lysky, slípka však má hnědá křídla a bílé čárkované boky. Zbarvení lysin a zobáku slípky je – na rozdíl od bílé lysky – červené se žlutou špičkou zobáku. Charakteristickým znakem viditelným na dálku je bílá spodina ocasu (podocasní krovky). Při plavání na hladině či při chůzi má slípka ocas vztyčený a charakteristicky jím pocukává. Nápadné zbarvení nohou dalo slípce i české druhové jméno. Malá mláďata nemají červeň na hlavě tak výraznou, kolem jejich očí jsou široké černé kroužky. Větší mláďata jsou po přepelichání z prachového peří hnědavá s hnědozeleným zobákem. Bílá barva je na rozdíl od mláďat lysky pouze pod zobákem, ne na krku. Hlas je pronikavý, prudce vyřázené *kirk* nebo *kiruk*.

Jaroslav Cepák | pracuje v Kroužkovací stanici Národního muzea. Žije v Praze pod Petřínem, ale stále ornitologicky působí na rodném Třeboňsku.

Jaro ve znamení špačků růžových

Ptáci jsou velmi pohyblivou skupinou živočichů a dynamika jejich výskytu mimo obvyklý areál může být u některých druhů výrazná a fascinující. Právě takovým druhem, který v určitých letech podniká velké zálety, tzv. invaze či irupce, je špaček růžový (*Pastor roseus*). Jeho domovinou jsou suché stepi, polopouště či řídké obydlené plochy Asie na severovýchod od Černého moře až k Číně, od východního Turecka po Afghánistán, ostrůvkovitě a nepravidelně také Balkán. U nás byly do poloviny 50. let minulého století nálezy špačka růžového sice vzácné, ale poměrně pravidelné. V druhé polovině 20. století a v novém miléniu se již jedná spíše o vzácného zatoulance, přičemž naposledy byl pozorován 11. července 2002 u Milovic na jižní Moravě.

Na jaře 2018 byla v řadě evropských zemí sledována mohutná invaze, která v některých oblastech přinesla rekordní faunistické údaje. Také v České republice byl špaček růžový pozorován. Poprvé nalezl Igor Uřínovský 23. května celkem deset jedinců u Krčmaně na

Foto: Jan Studecký

Špačci růžoví u Krčmaně byli fotograficky zdokumentováni řadou pozorovatelů; 24. 5. 2018

Olomoucku. Lokalita byla následujícího dne navštívena řadou bird-watcherů. Druhý záznam přidal František Pochmon od Nechanické nádrže na Chomutovsku, kde 24. května pozoroval nejméně 5 špačků růžových, a třetí záznam doplnil Ondřej Boháč, který 27. května pozoroval jednoho dospělého špačka růžového u obce Doloplazy na Olomoucku.

Rovněž v okolních státech byl přelom letošního května a června nebyvale bohatý na záznamy špačků růžových. Například v Maďarsku, kde největší hejna čítala přes 250 jedinců a celkové počty špačků odhadovali ornitologové zejména na východě země až na 10 000. Údaje o výskytu hlásili z poslední květnové dekadky také ornitologové na Slovensku, kde byli na pěti lokalitách zjišťováni většinou jednotliví ptáci. Výrazně se letošní invaze projevila i ve Francii, například v okolí Marseille byla zaznamenána velká hejna čítající až 500 jedinců. Ve Španělsku bylo zjištěno celkem 79 ptáků, včetně hejna 12 exemplářů, což je doposud největší hejno špačků růžových pozorované v této zemi. Špačci byli pozorováni i ve Velké Británii a Irsku, ale také v Estonsku, Litvě či Lotyšsku. Letošní zálety jsou tak největší invazí druhu nejméně od roku 2002.

Podobné zálety jsou vždy velkou událostí, o níž referuje řada evropských ornitologických médií. V některých případech může dojít i k hnízdění těchto ptáků daleko od obvyklých hnízdišť. Tyto případy byly v minulosti popsány například v Bulharsku či v Maďarsku. A proč k těmto neobvyklým migračním jevům dochází? Vědci chování špačků vysvětlují v souvislosti s lokálními populačními výkyvy rovnokřídlého hmyzu, který je významnou složkou špaččí potravy. Tak tomu bylo i při velké irupci v roce 2000 v Bulharsku¹, kdy se během extrémně horkých a suchých jarních měsíců přemnožily saranče marocké (*Locustana migratoria*) a napadly místní vegetaci. Na konci jara je následovalo více než 2000 párů špačků růžových, kteří zde i početně zahnízдили.

☛ Lukáš Kadava

Foto: Gabriela Uřnová (lionseska-photo.cz)

Sup bělohlavý původem z Chorvatska se několik týdnů zdržoval v západních Čechách; Tachovsko, 4. 7. 2018

Sup bělohlavý – nečekaný host na českém nebi

V půlce června letošního roku se v databázi birds.cz objevil záznam supu bělohlavého ze západních Čech. Jak vzácný je to záznam, dokládá fakt, že od doby založení databáze se jedná teprve o sedmnácté pozorování druhu, přičemž posledních osm pozorování patří právě jedinci z našeho příběhu.

Díky satelitní vysílačce, kterou je sup označen, bylo poměrně snadné zjistit jeho původ a také jméno, které zní Kruna (česky koruna). Krunův příběh začíná v roce 2017, kdy se vylíhl v hnízdě na ostrově Cres v Chorvatsku. Bohužel už na samotném začátku se vyskytl v potíže. Kruna a další čtyři nevzletná mláďata předčasně vyskočili z hnízda následkem bezohledného chování turistů na lodičce plující podél skály s hnízdem. Naštěstí si toho místní lidé rychle všimli a zavezli všechna mláďata do rehabilitačního centra Beli, kde přezimovala; následujícího jara je místní Správa pro ochranu přírody a spolek BIOM označili vysílačkami a vypustili zpátky do přírody. Když se Kruna konečně ocitl na svobodě, vydal se po pouhých dvou

Zdroj: BIOM, biom.hr

Pohyb supu Kruny od 4. 5. do 11. 7. 2018

týdnech na cestu do zahraničí a během deseti následujících dnů se dostal až do Česka, když předtím dokázal přeletět dalších šest států. Nejprve obkroužil naše území od jižní Moravy až po západní Čechy a pak letěl dál na sever, do Německa a Polska. Cesta ho však zavedla obloukem zpátky do západních Čech, kde se od 7. června rozhodl dočasně zabydlet. Z ostatních supů vypuštěných ve stejnou dobu se Kruna vydal nejdál na sever. Vypadá to, že mu prozatím v západních Čechách nic neschází a udržuje si poměrně dobrou kondici. Oblíbil si posedy na borovicích, kde ho místní ornitologové důkladně sledují a snaží se mu zajistit také dodatečné zdroje potravy pro případ, že by potřeboval síly na zpáteční cestu. Držíme Krunovi palce, ať se po mládeneckých toulkách úspěšně vrátí domů!

☛ Marina Kípson

1 Nankin D. a kol. 2001: *Ornithologische Mitteilungen* 6: 243–245.

Kukačka je můj Mount Everest

Rozhovor s Oldřichem Mikulicou

Oldřich Mikulica (*1951 v Lužicích u Hodonína) | je fotograf, kameraman a režisér. Pro Českou televizi natočil dokumenty Vodní ptáci, Příběhy z přírody, triptych o jižní Moravě Krajem čapích hnízd či film o kukačce Hýčkaný vetřelec, který roku 2011 získal na mezinárodním festivalu Ekofilm 2010 cenu Ministerstva životního prostředí. Své fotografie publikuje v mnoha českých i zahraničních časopisech včetně National Geographic. Spolu s Josefem Ptáčkem vydal obrazové publikace Dravci a sokolnictví v ČSSR (1988), Nevinní jako skřivánci (1996), Kraj plný jasu (1997), Za tajemstvím mokřých křídel (1998), Energie v křídlech ukrytá (2000). Jako první Čech získal roku 2011 ocenění Evropský fotograf divoké přírody. Nejraději fotografuje kukačky obecné, kterým se doma na jižní Moravě věnuje přes čtyřicet let. Unikátní snímky se loni objevily ve velmi úspěšné knize The Cuckoo – The Uninvited Guest.

Co Vás přivedlo k fotografování? Proč fotíte právě přírodu?

Příroda je to, co mne od dětství obklopuje. Narodil jsem se a žiji v obci, kde mám blízko ke třem základním biotopům – stepi, lužnímu lesu, rybníkům. No, a to se těžce odolává kontaktu s přírodou. Pokud do přírody trošičku vniknete a chcete něco zdokumentovat, tak to musíte vyfotografovat nebo nafilmovat.

Čím Vám učarovali zrovna ptáci, proč jste se začal věnovat ornitologii?

Ptáci vždy přitahovali pozornost člověka. Jednak svojí barevností, ale taky tím, že nežijí až tak skrytým životem jako mnoho dalších živočichů. To je ideální příležitost pro pozorování i fotografování. Pak si mnoho věcí musíte poznamenat, abyste se mohli posouvat dál v pozorování, a už jste u ornitologie.

Se kterým druhem jste se nejvíce potýkal, která fotka je pro Vás největším „úlovkem“?

Mám fotografie, na nichž si vážím, že jsem u jejich vzniku mohl být, jako je třeba snímek jestřábiho samce u sedící samice na

hnízdě. Vyfotografoval jsem ho sice tenkrát ještě černobíle, ale o to je vzácnější. To jsou nezapomenutelné okamžiky. Pak je mnoho fotografií, které člověk propásl, a ty okamžiky má stále vryty v paměti. Navíc mé fotografické začátky probíhaly začátkem sedmdesátých let minulého století, kdy to nebylo vůbec jednoduché. Za téměř půl století je fotografování úplně jinde. A pochopitelně největším „úlovkem“ je moje vítězná fotografie soutěže Evropský fotograf přírody 2011, kterou jsem nazval Vítězství a prohra, na níž je zachycena kukačka, jak odnáší z hnízda vejce rákosníka obecného.

Jaký je Váš nejkrásnější zážitek z přírody? Na která místa se rád vracíte?

Jedním z nejsilnějších zážitků, které jsem v přírodě prožil, byla možnost vidět poprvé parazitaci kukačkou, tehdy na hnízdě rákosníka velkého. A krásných okamžiků bylo tolik, že by na to tady nebyl prostor. Měl jsem to štěstí, že jsem procestoval celou Evropu. Treba takový polární den je obrovský zážitek (tedy ten první, který prožíváte, pak si na to pomalu zvyknete). A rád se vracím právě na sever Evropy.

Rákosníci mi ukázali cestu ke kukačce

Foto: Oldřich Mikulica

Často nás v dětství ovlivní nějaká osobnost, kniha nebo film. Měl jste i Vy nějaké vzory?

Pochopitelně jsem, jako každý kluk, hltal odbornou literaturu a téměř všemu věřil, sledoval dokumentární filmy. Pak ale zjistíte, že všechno tak není, že literatura mnohé jen opisuje ze starších knih a je v ní ve srovnání s realitou mnoho chyb. Nějaký vyhraněný vzor jsem neměl. Spíše jsem vše objevoval sám jako voják v poli, což s odstupem času považuji za velmi prospěšné. V okamžiku, kdy jsem vytvořil první podařené obrázky z přírody, mě začaly napadat myšlenky na nějakou knihu, která by tady zůstala jako doklad mého snažení.

Hodně se věnujete i natáčení dokumentů o přírodě. Když porovnáte fotografování a natáčení, jaké spatřujete rozdíly, co umožňují a koho dokáží oslovit?

Filmování jsem se věnoval deset let. Je to absolutně něco jiného než fotografování. Mnoho fotografů přírody si naivně myslí, že je to jednodušší, což je velký omyl. Pochopí možná jen ti, kteří to zkusili. Pokud se prosadíte a dokážete film dostat do úrovně, že je odvysílán médií, tak se otvírají obrovské možnosti ovlivnit svou tvorbou mnoho diváků. Vždy mě pobuřovalo, že téměř každé malé dítě umí rozpoznat lva, zebra, slona, žirafu, což jsou zvířata, s kterými se většina z nás v jejich přirozeném prostředí nesetká, ale poznat kosa, sýkoru, vrabce, to už bylo a je horší. Přitom jsou to druhy, s kterými sdílíme stejné životní prostředí. Proto mé filmy chtěly ukázat právě druhy, které by měl znát každý z nás.

Vášim oblíbeným druhem je kukačka. Jak se to přihodilo?

Když mi bylo třináct, při jedné toulce s kamarády u nedalekých rybníků v okolí

Jestřábí pár – velmi vzácná chvíle

našeho bydliště jsem poprvé zahlédl a také zaslechl mladou kukačku. Seděla na malém pahýlku u rákosového porostu a intenzivně ji krmil rákosník obecný. Kamarádi pokračovali v cestě, zatímco já jsem zůstal jako přikovaný a sledoval tuto scénu. Rákosník kukaččímu mláděti chvílemi přistával na zádech, jindy vedle něj a někdy to vypadalo, jako by spolu rozmlouvali. Kukačka poletovala na okraji rákosiny. Sedala na zlomená stébla rákosí, vlétla do kopřiv a netrvalo dlouho a zamířila si to do koruny blízké vrby. Rákosníček stále za ní. Chvílemi se mi ztrácela, ale její žadonění mě nenechávalo na pochybách, že ji rákosníček krmí, co mu síly stačí. Bylo fascinující pozorovat to nenasyté mládě a jeho nedobrovolného adoptivního rodiče, jak za ním poletuje, kamkoli se hne.

Toto neskutečné divadlo přírody mě zcela uchvátilo. Začal jsem o kukačce snít. Cesta k ní však nebyla vůbec jednoduchá. Tenkrát jsem o tomto druhu věděl jen to, že parazituje hnízda a na jaře kuká. Hledal jsem informace v literatuře a dychtivě vstřebával vše, co v ní bylo napsáno. Věřil jsem tehdy bezděčně všemu, co jsem se dočetl. Jak čas plynul, nadšení pro přírodu mě neopouštělo a já jsem stále myslel na kukačku. Sníval jsem o tom, že se chci stát nenápadným pozorovatelem a svědkem jejího života, že ho chci zdokumentovat. Uplynulo dalších devět let, ale během nich jsem se s žádnou mladou kukačkou již nesetkal. Z neznalosti věci jsem své dávné setkání začínal považovat za obrovskou náhodu, která prostě byla a už mne nepotká. Jak jsem se mýlil.

Kukačku v přírodě slyšel snad každý, málokdy ji však vidíme. Jak se vám podařilo dostat se k ní tak blízko?

Kukačka obecná je fenomén naší přírody. Dostat se jí „pod kůži“ vyžadovalo mnoho let usilovné práce. Mnoho fotografů přírody touží získat snímky atraktivních ptačích druhů, jako je třeba ledňáček, dudek, vlha a mandelík. Z mého pohledu je to výstup na Mont Blanc. Pro mne však zdoláním Mount Everestu vždy byla, je a bude kukačka obecná. Důvodem je její tajemný život a mnoho doposud nevyjasněného kolem ní vůbec.

S kukačkami jste strávil kus života. Podělte se s námi o nějaké své poznatky nabyté vlastním pozorováním, které do té doby nebyly známé?

Koncem osmdesátých let minulého století jsem byl svědkem jedné události, která do té doby nebyla popsána. Znal jsem jedno hnízdo rákosníka obecného, které bylo parazitováno kukačkou. V době, kdy kukaččí mládě bylo ve stáří dvou týdnů, se odehrálo něco, čemu jsem ani nechtěl věřit. Rákosníci postupně v průběhu dne přestali kukačku krmit, začali rozebírat hnízdo pod mládětem a stavět dva metry odtud hnízdo nové. Mládě následně na hnízdě uhynulo. Tato kukaččí tragédie mi s nadsázkou změnila život a já se začal kukačce věnovat intenzivněji než dříve.

Foto: Oldřich Mikulica

Vítězství a prohra – vítězný snímek soutěže Evropský fotograf přírody 2011

Foto: Oldřich Mikulica

Kukaččí samci svádějí o teritorium urputné boje, které jsou však k zhlédnutí jen zřídka

Napadá mě, co děláte v krytu, když tam musíte sedět mnoho hodin?

V krytu nemůžete dělat prakticky nic. Tedy minimálně se pohybovat je základ. Pak si tam nesmíte zdržimnout. Tedy můžete, ale s největší pravděpodobností propásnete něco, co se nebude už nikdy opakovat. Ale můžete to brát jako relax, únik z dnešního přetechizovaného světa a přemýšlet o mnohém. Nejlépe o chování ptáků.

Kukaččí fotografie vytváříte již 40 let. Pozorujete za tu dobu nějaké změny, například v početnosti kukaček nebo v jejich chování?

Pochopit chování kukaček, to je běh na dlouhou trať. Změny v jejich chování za jeden lidský život zřejmě nikdo nezaznamená. Ale určitě si můžeme všimnout toho, že pravděpodobně se změnou klimatu dochází k zásadnímu problému, který ovlivňuje početnost kukaček. Druhy, které kukačka parazituje, se začínají na svá hnízdiště vracet o pár dnů dříve, než tomu bylo v minulosti. Pak v okamžiku návratu kukačka mnohdy nenalézá vhodná vývojová stadia hostitele, jak tomu bývalo dříve. No a to je problém. Ona jej určitě vyřeší evoluce, ale bude to trvat.

Když porovnáte znalosti o kukačce v dobách, když jste začínal, se současností, co nejzásadnějšího jsme se dozvěděli?

Kdysi Aristoteles tvrdil, že se kukačka přes zimu přeměňuje v krahujce. Dnes pochopitelně takovému blábolu nikdo nevěří. Je faktem, že za posledních třicet let se hlavně díky technice podařilo mnohé z tajemného života kukačky odhalit. Nejvíce fascinující jsou její tahové cesty. V současnosti můžeme kukačku, které je nasazen vysílač, díky satelitní telemetrii sledovat každý den kdekoli na světě. O tom se nám v minulém století ani nesnilo. Dnes víme, že kukačky z Evropy táhnou západní cestou (přes Pyrenejský poloostrov, Saharu, Kamerun) a východní cestou (přes Itálii nebo Balkán) do deštných pralesů v Kongu. Tam se obě cesty setkávají. Neuvěřitelný je příběh kukaččího samce, který byl chycen v Číně a dokázal non-stop letem překonat Indický oceán (kolem 3700 km) za čtyři dny, aby dosáhl pobřeží Mosambiku. Neuvěřitelné, ale pravdivé.

Kukačky bývají kvůli absenci rodičovského chování a parazitaci drobných pěvců vnímány

spíše negativně. Co byste uvedl na jejich obhajobu?

Kukačka je pro mnoho pěvců určitě nevitáním hostem. Přesto do přírody patří, ať si o ní myslíme, co chceme. A oni pěvci nejsou tak bezbranní, jak si mnozí z nás myslí. Jednak mohou parazitované hnízdo opustit, nebo vejce vynést, což znamená pro kukačku prohru. Je to věčné soupeření.

U kolika hostitelských druhů jste kukaččí mládě či vejce zaznamenal a u kterého Vás to nejvíce překvapilo?

Pokud dobře počítám, tak jsem kukačku měl možnost fotografovat u čtrnácti druhů pěvců. Nemohu říct, že bych byl něčím překvapen, ale výjimečný byl snad případ sýkory parukářky, kdy se zlomil strom, v němž měla hnízdo, a kukačka toho využila a hnízdo parazitovala. Zajímavá jsou určitě i pozorování střízlíků, kdy náš druhý nejmenší pěvec krmí takového obra v hnízdě. Je to jako David a Goliáš.

Knihu *The Cuckoo – The Uninvited Guest* vyhlásil britský časopis BBC Wildlife knihou měsíce, byla velmi vřele přijata takovými osobnostmi v oboru, jako je Tim Birkhead nebo Nick Davies, který je také autorem předmluvy. Považujete ji za dosavadní vrchol své práce, je to splněný sen?

Knihou začátkem roku 2018 získala druhou cenu v prestižní soutěži „Best bird book of the year 2017“ (nejlepší ptáčkářská kniha za rok 2017), kterou vyhláší redakce časopisu *British Birds* a organizace British Trust for Ornithology, což je obrovský úspěch. Nepředpokládám, že by se dal znovu překonat, protože konkurence je veliká. A zda je to splněný sen? Do určité míry ano, ale rád bych ještě s tématem kukačka nekončil.

V anotaci knihy se uvádí, že vyvrací mýty o kukačce. Můžete prozradit alespoň některý a uvést ho na pravou míru?

Většinou se má za to, že chlupaté housenky žere jen dospělá kukačka. Dokonce jedna teorie praví, že právě to, že by kukačky nemohly krmít svá mláďata chlupatými housenkami, jejich předky přivedlo k parazitaci. Housenky, které jsou jinými druhy ptáků pro své žahavé chlupy opomíjeny, by mladá kukačka údajně nezvládla strávit. Podařilo se mi několik druhů – například rehka domácího, kosa či rákosníka velkého – vyfotografovat, jak právě chlupatými housenkami mládě kukačky krmí, což evidentně boří tento mýtus.

Vyjde kniha také v češtině?

Nikdy se nemá říkat nikdy, i když si myslím, že tato konkrétní kniha v češtině nevyjde. Bohužel pro české čtenáře, což je velká škoda. O všem rozhodují finance.

Máte nějaké přání, druh, který byste rád dokumentoval, nebo vysněnou knihu či film?

Tady možná navážu na předešlou otázku, která vyznívá pro české čtenáře negativně.

Foto: Oldřich Mikulica

Otázka pro ornitology: co je na této volavce bílé jinak?

Foto: Oldřich Mikulica

Akt trvající pár vteřin. Rákosník velký neúspěšně brání své hnízdo před parazitací.

Protože jsem neměl dostatek prostoru ve zmiňované knize uplatnit své zážitky a postřehy s kukačkou, rozhodl jsem se vytvořit novou příběhovou knihu o kukačce. Text mám prakticky hotov a stejně tak výběr obrázků. Teď musím najít nakladatele.

Proč vlastně fotíte a filmujete, co byste chtěl svými díly sdělit?

Tady jsem již zčásti odpověděl tím, že mi celkem vadí, když známe mnohá exotická zvířata, a neznáme to, co nás obklopuje, co žije okolo nás. To je i případ kukačky a mnoha dalších druhů, a nejsou to jenom ptáci. Děti se třeba rozplývají nad panáčku-jícími surikatami, ale sysel jim nic neříká. Tedy snad jen, že je ve vyjmenovaných slovech, a to mně připadá málo. Proto bych ještě rád vytvořil knihu o kukačce i pro děti. Zatím to nosím jenom v hlavě.

Každý den jsme zahlaceni zprávami o znečišťování životního prostředí, vymírání druhů, klimatické změně. Jak hledíte do budoucnosti?

Nejsem skeptik a nepodléhám panice s globálním oteplováním. Rozhodně bude v brzké budoucnosti největším problémem voda. Máme to štěstí, že žijeme v kulturní střední Evropě, a tak je pro většinu z nás

dostatek pitné vody možná samozřejmost, ale nemusí tomu tak být.

Co podle Vás může udělat jednotlivec, aby to přineslo pozitivní změnu v ochraně přírody?

Je to celkem jednoduché. Každý pokácený strom nahradit novým (nejlépe dvěma), každou posekanou travu nebo větev ze stromů neodnášet okamžitě na sběrný dvůr. Tam odnášejme, co skutečně do přírody nepatří. Vytvořme na zahrádkách nebo v polích kompostoviště, kde najdou útočiště mnohé druhy hmyzu (až budeme překvapeni, jak rychle a v jaké míře); minimálně tak zatížíme životní prostředí a navíc pomůžeme přírodě, a tím i sobě. Vyhnali jsme vlaštovky ze svých domovů a měli bychom se z toho poučit. Nečiňme znovu stejné chyby. Uvědomme si, že planeta Země tu bude s námi, ale klidně i bez nás. Bez přírody, své Matky, však my jako živočišný druh zanikneme. Nenalhávejme si, že se nás to netýká. Abychom zdárně a se ctí přežili v harmonii s přírodou, začněme více používat zdravý selský rozum! 🐦

Knihu *The Cuckoo – The Uninvited Guest* objednávejte na www.birdlife.cz/kukacka do 30. září za nejlepší cenu na českém trhu!

Ptala se Alena Klvaňová | šéfredaktorka *Ptačího světa*

Stav ptáků světa 2018

Foto: Richard Bartz

Papuchalk severní

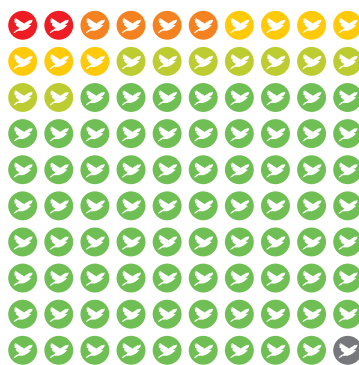

Díky tomu, že jsou nejlépe prozkoumanou skupinou živočichů a citlivě reagují na okolní změny, slouží ptáci jako jedinečný indikátor stavu životního prostředí. A jejich poselství je alarmující: každý osmý ptačí druh je dnes ohrožen vyhynutím, přičemž se to stále častěji týká i dříve běžných a dobře známých druhů, jako je hrdlička divoká, sovice sněžní, papuchalk severní nebo žako šedý. Důvodů je mnoho, ale všechny souvisejí s lidskou činností.

Od roku 2004 vydává BirdLife International jednou za pět let publikaci *Stav ptáků světa*, založenou na aktuálních vědeckých poznatcích. Zpráva uveřejněná letos v dubnu vyznívá jako varovný signál zhoršujícího se zdraví naší planety – vždyť ptáci jsou nepostradatelní pro správné fungování celosvětového ekosystému, ať už regulací populací hmyzu, rozšiřováním semen rostlin nebo odklizením mršin v případě supů, kteří patří k neohroženějším ptákům vůbec. Hlavní příčina ohrožení je všude na světě stejná – ztráta prostředí kvůli expanzi zemědělství a jeho intenzifikace ovlivňují 74 % ohrožených druhů. Kácení lesů má dopad na 50 % z nich, nepůvodní invazní druhy ohrožují 39 % a lov 35 % ohrožených druhů. Vážným problémem je pak změna klimatu, která působí na stále větší množství ubývajících druhů – pocítilo ji už 33 % z nich.

Bude se opakovat historie?

Holub stěhovavý se stal mementem připomínajícím, jak lze druh, jehož populace čítá miliardy jedinců, zcela vyhubit nadměrným lovem a ničením stanovišť, jako se to stalo v severní Americe roku 1914. Dnes má ke stejnému osudu nacročeno strnad obojkový, před sto lety nejhojnější palearktický pěvec. Jeho populace zejména kvůli masovému lovu v Číně klesla o 90 % a čelí riziku vyhynutí (viz také *Ptačí svět 4/2015*). Nemusíme ale chodit daleko – i západní Evropa má podobný případ. Kvůli obrovské ztrátě stanovišť v důsledku intenzivního zemědělského využívání krajiny a nelegálnímu lovu zde dnes oproti 80. letům 20. století hnízdí jen polovina počtu hrdliček divokých, za což se jim dostalo „povyšení“ do kategorie zranitelných druhů. Kdo by neznal sovici sněžní či papuchalka? Ale málokdo už ví, že i tyto druhy patří mezi zranitelné a zakoušejí výrazný pokles početnosti – první z důvodu klimatických změn, které ovlivňují sněhovou pokrývku a rozmístění potravy, druhý hlavně kvůli nadměrnému rybolovu.

Osmina všech ptáků je ohrožena vyhynutím

Celosvětově ohroženo je **1 469 druhů** – 13 % z 10 966 současných druhů

Stupně ohrožení podle Světového svazu ochrany přírody (IUCN)

	kriticky ohrožený (CR)	222 (2 %)
	ohrožený (EN)	461 (4 %)
	zranitelný (VU)	786 (7 %)

Zbývající druhy ptáků jsou hodnoceny jako

	téměř ohrožený (NT)	1 014 (9 %)
	málo dotčený (LC)	8 417 (77 %)
	nedostatečná data (DD)	58 (< 1 %)

Popularita nechybí ani dalšímu druhu – žako šedému, který na svou oblíbenost doplácí a kvůli ilegálnímu obchodu se zvrátily a odlesňování své domoviny ve střední Africe patří i on mezi druhy ohrožené vyhynutím.

Zpráva přináší i naději

Díky záchraným programům se v 21. století podařilo před vyhynutím zachránit nejméně 25 druhů jako např. kruhoočko seychelské nebo hýla azorského. Jedná se ale především o ostrovní druhy, jejichž úbytek lze zvrátit např. odstraněním nepůvodních druhů predátorů. U pevninských ptáků je však zapotřebí globální přístup. BirdLife proto po celém světě buduje síť významných ptačích území (Important Bird Areas) nebo zavádí opatření proti zachycení mořských ptáků na rybářské háčky a do sítí. A dobrá zpráva na konec – za posledních šest let se podařilo snížit úmrtnost albatrosů při rybolovu u pobřeží jižní Afriky o 99 %.

✦ Alena Klvaňová

Vražda vran a bezcitnost krkavců

Kam se čeština se vši svou květnatostí hrabe na anglická pojmenování skupin ptáků! V zimě u vody vidíme *doušek kormoránů* (*gulf of cormorants*), *obležení volavek* (*siege of herons*) a *kejhání hus* (*gaggle of geese*). Když husy vyplašíme a vzletnou, je jich najednou *přadeno* (*skein of geese*).

Připadá vám to poetické? A co teprve taková *okázalost pávů* (*ostentation of peacocks*), *parlament sov* (*parliament of owls*), *velebení skřivanů* (*exaltation of larks*) nebo útrpnost hrdliček (*pitying of turtle doves*)!

Ne vše je však jak se sbírky bukolických básní – zatímco skupina pěnkav je *švehol* nebo také *půvab* (záleží na překladu: *charm of finches*), skupina krkavců je *bezcitnost* (*unkindness of ravens*). Bažanti se shlukují v *kyticích* (*bouquet of pheasants*), zatímco supí v *karech* (*wake of vultures*). A skupina vran je rovnou *vražda* (*murder of crows*).

Možná je celé toto názvosloví jen taková britská libůstka, ale můžeme je chápat i jako důkaz toho, že Britové mají své ptáky opravdu rádi. V češtině je skupina ptáků prostě *hejno*, jen někteří pedanti ještě rozlišují mezi *šikem* letících a *houfem* sedících ptáků a ti se slabostí pro doby dávno minulé mohou z obrozeneckých textů znát *láje* a *krdele*. Každý národ má holt svá specifika – anglický slovník sprostých slov má 136 stránek, zatímco ten český 316.

✦ Zbyněk Janoška

Foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz)

Krkavci velcí žijí jednotlivě a pohromadě je zastihneme většinou jen u zdroje potravy, kterou bývá mršina. Stejně se chovají i vrány – odtud patrně pramení anglické názvy – krkavci klovající do mršiny evokují bezcitnost a kde je hejno vran, tam je zdechlina (důsledek „vraždy“).

Kakadu v Evropě už ve středověku

Fridrich II. Štaufský (1194–1250), císař Svaté říše římské spojený s českou historií vydáním Zlaté buly sicilské v roce 1212, byl vášnivým sokolníkem a při sepisování rukopisů maloval do prázdných okrajů stránek ptáky. Kromě sokolů, volavek a vrabců výzkumníci ke svému velkému údivu objevili v díle *De arte venandi cum avibus* (Umění lovu s ptáky) z let 1241 až 1248 i kakadu žlutolícího (*Cacatua sulphurea*)¹. Vyobrazený jedinec, kterého Fridrich dostal darem od egyptského sultána Ajjúba, pocházel ze severu Austrálie, Nové Guiney nebo Indonésie, a měl tak za sebou cestu z Australasie přes Káhiru na Sicílii, která musela zabrat několik let.

Ilustrace kakadu žlutolícího v rukopisu ze 13. století dokládá, že Evropa komunikovala s Austrálií mnohem dříve, než jsme se dosud domnívali

Malůvky o 250 let předcházejí dosud domněle nejranější vyobrazení australského papouška evropským umělcem, kterým byl malý, ale významný detail kakadu žlutočelátoho (*Cacatua galerita*) na oltáři Madonna della Vittoria v Mantově, který roku 1496 vytvořil Andrea Mantegna. Malbu na něm objevila Heather Daltonová a svůj objev v roce 2014 publikovala v článku², jenž zaujal tři finské studenty umění, kteří se v Římě zabývali Fridrichovým rukopisem a uvědomili si, že zde našli mnohem starší obrázky kakadu.

Ilustrace kakadu z 13. století dokládá, že severní Austrálie byla již ve středověku součástí rozvětvené obchodní sítě, která ji spojovala se Středním Východem a Evropou. Tedy už 400 let předtím, než ji podle historických pramenů spatřil v roce 1605 první Evropan, nizozemský mořeplavec Willem Janszoon.

Obliba ptáků tak může stát i za velkými objevy, ačkoli stačilo malé zdržení, a nic jsme se nedozvěděli. Už dva roky po dokončení rukopisu totiž císař Fridrich zemřel a ve stejném roce zanikla i ajjúbovská dynastie v Egyptě.

✎ Zbyněk Janoška a Alena Klvaňová

1 H. Dalton, J. Salo, P. Niemelä a S. Örmä 2018: *Parergon* 35 (1): 35–60.

2 H. Dalton 2013: *Renaissance Studies* 28 (5): 676–694.

Ptáci a včely

Vlhy pestré se u nás vyskytují nehojně a místně od května do srpna. Ke včelínům zalétají zpravidla jen ve vlhkém chladném počasí, kdy je nouze o létající hmyz. Nestojí-li úly přímo u hnízdních stěn, nemá občasná predace vlhami na včelstva v našich zeměpisných šířkách vážnější vliv.

Přestože jsou vyzbrojeny žihadlem, jsou včely běžnou potravou ptáků. Mezi hlavní predátory blanokřídlých, tedy i mravenců, vos a čmeláků, patří kosmopolitně rozšířené čeledi tuhýkovitých a krkavcovitých, dále neotropičtí leskovcovití, paleotropické vlhy a včelojedi. Kromě nich včely dále loví i rorýsi a vlašťovkovití, američtí tyrani a paleotropičtí drongové a medozvěstky známé svou spoluprací při získávání včelích larev ze zemních hnízd s medojedem kapským, který si rád pochutná na medu. Za specialisty však můžeme považovat jen včelojedy, vlhy a medozvěstky, v jejichž potravě tvoří jedovatý hmyz značnou část. Z nich pouze včelojedi jsou chráněni před žihadly lesních vos – tuhými pírkami na hlavě. Další ptáci jako leskovci, vlhy a někteří tuhýci vyvinuli zvláštní způsob manipulace s jedovatou kořistí. Odírají její zadeček o větev tak dlouho, až odstraní žihadlo a s ním i jed. Svůj jídelníček si včelami příležitostně zpestřují i jiní ptáci, z našich druhů např. sýkory koňadry, lejsci šedí nebo žluny zelené. Sice při tom mnohokrát dostanou žihadlo, ale nezdá se, že by na ně mělo včelí bodnutí vážné účinky.

V našich zeměpisných šířkách se včelami živí hlavně silně ohrožené vlhy pestré. Hnízdí především na jižní Moravě, ale v posledních letech se pomalu šíří, zřejmě v souvislosti s globální změnou podnebí. Letos tak úspěšně hnízdily už na dvou lokalitách v jižních Čechách, kde využívají stěny opuštěných pískoven. Ne každý však má z výskytu těchto pestrébarvných ptáků radost, jak se ukázalo vloni v Čejkovicích na Hodonínsku, kde neznámí pachatelé ucpali vlhám vchody do nor – a to i s živými mláďaty – montážní pěnou. Kolonii našťástí pravidelně sledovali

místní ornitologové, a tak mohli včas přivolat pracovníky Inspekce životního prostředí a nory uvolnit.

Vlhy vyhlíží svou kořist z posedu a následně ji loví v letu. Kromě létajícího hmyzu požirají také pavouky, ještěrky a rostlinnou potravu. Škála hmyzu v jejich potravě je obrovská a čítá přes 300 druhů – zahrnuje téměř veškerý denní hmyz od velikosti octomilek až po osmicentimetrové vážky; převažují v ní sice blanokřídlí, ale tyto pestrébarvní ptáci loví i cvrčky, brouky, motýly a můry, mouchy či chrostíky. Složení potraviny vlh známe tak dobře i proto, že několikrát denně vylučují vývržky – černé zapáchající válečky o délce 10–35 mm, obsahující nestrávené části hmyzích těl.

Početní zastoupení medonosných včel v potravě vlhy pestré je velmi variabilní a záleží na lokalitě a prostředí. Vlhy si však své teritorium nehledají podle přítomnosti včel, ale rozhodující je pro ně dostupnost hnízdních příležitostí, kterými jsou strmé písčité či hlinité stěny, a také blízký zdroj vody. Ani při shánění potraviny nelétají daleko a nevyhledávají aktivně úly nebo hnízda divokých včel, ale loví prostě ty jedince, kteří prolétají jejich teritoriem. Důvody k napětí mezi vlhami a včeláři však existují. Zejména při podzimní migraci se hejna vlh mohou zaměřit na včelstva a místně, např. ve Středomoří, páchat větší škody, přestože sbírají přednostně trubce vyhnané z úlu. V chladném a vlhkém počasí, kdy je o létající hmyz nouze, mohou vlhy navštěvovat včelíny i během hnízdní sezony. Pro včeláře máme ale i dobrou zprávu – vlhy loví také sršně, vosy, květoliby a další predátory medonosných včel.

✎ Alena Klvaňová

S využitím C. H. Fry 1983: *Bee World* 64 (2): 65–78; B. Massa a M. C. Risso 2002: *Avocetta* 26 (1): 25–31

Ochrana úlů před ptáky z pohledu včelaře

Foto: Dušan Vainer (dusanovo.cz)

V některých oblastech působí ptáci včelařům velké škody. Zejména v chladné části roku poškozují včelí úly, ruší zimující včelstva a včelami či jejich zásobami se živí. Způsobů, jak škodám předcházet, je mnoho, jen některé jsou ale dostatečně účinné. Pro včelaře vždy znamenají starosti, práci a náklady navíc.

Ve vlastní praxi se setkávám se dvěma způsoby, kterými ptáci způsobují škodu. První je typický například pro sýkory – v zimě tak dlouho ťukají do úlu kolem česna či oka, až některá z vyrušených včel vykoukne. Sýkora ji pak v zobáku odnese opodál, kde ji spořádá. Na dřevěném úlu nezpůsobí žádnou škodu, polystyrénový však už poškodí. Druhý způsob je typický pro žlunu. Do úlu se dostává tak, že si vytvoří nový otvor. Nejčastěji v místě úchopových drážek nástavku, kde je dřevo tenčí. Často takových otvorů udělá na jednom úlu několik – od velikosti nehtu na malíčku až po takový, kterým projde celá pěst. V úlu pak vyklovává plásty se zásobami a nepohrdne ani včelami. Nástavky jsou více či méně zničené. I malé otvory představují problém. Včely je totiž začnou používat místo česna, což ztěžuje obsluhu a omezuje okolí. Útok žluny navíc svým masivním rušením podnítl ve včelách agresivitu.

V posledních letech se objevil ještě třetí druh interakce ptáků a včel, respektive úlů. Malé druhy, kterým stačí velikost česna pro vstup do úlu, využívají na jaře úly slabších nebo uhynulých včelstev pro svoje hnízdění. Na česna sice dáváme už na podzim mřížky primárně určené proti myším, ale právě s příchodem jarního oteplení a proletu včel je odstraňujeme, aby včely nebrzdily. V loňském roce se ale mimořádně teplý březen překlopil v neobvykle chladný duben – včelstva se stáhla zpět do zimního chomáče a přestala ovládat celý úlový prostor. Toho na dvou stanovištích využily sýkory, které si česnem na dna úlů nanosily stelivo a do založených hnízd nakladly vejce. Při následném oteplení ale včely jejich úsilí učinily konec – opět si svoje

úly začaly hájit v celém rozsahu a sýkory snůšku opustily. V letošním roce se situace opakovala, i když vývoj počasí byl jiný.

Z našich 15 stanovišť jsou ptáky nejvíce napadána ta městská, a to jak žlunami, tak i sýkorami. V prvních letech, kdy problémy začaly, jsme zkoušeli různé plašiče v podobě rozvěšených céděček, plyšových koček mezi úly a podobně. Zároveň jsme opodál ptákům nabízeli snadno dostupnou potravu na krmítkách. Bohužel bez úspěchu. Nezbylo, než úly začít na zimu oplocovat. Rozhodli jsme se pro tuhé plastové pletivo s oky 4 × 4 cm vysoké 1,5 metru, kterým celou skupinu úlů obmotáme a vršek svážeme k sobě. Aby oplocení fungovalo, musí být bez skulin či mezer, které by zejména žlunám umožnily pletivo prolézt či podlézt. Jak se totiž jednou naučí na úly chodit, zkouší se skrz překážku dostat za každou cenu a ochranu i podlezu, neleží-li těsně na zemi. Pokud je pletivo těsně u stěny úlu, slouží žlunám jako dokonalý žebřík, na kterém se uchytí a dál úly ničí. Je proto zapotřebí udržovat jeho odstup od stěny nástavků.

Zajímavé je, že stanoviště včel umístěná mimo intravilán jsou napadána minimálně. Můžeme jen spekulovat, zda jsou ve městech žluny přemnožené či mají nedostatek vhodných zdrojů potravy. Naopak problémy s hnízděním sýkorek v úlech se objevují jen v extravilánu.

Náklady spojené s ochranou úlů proti ptákům jsou značné. Nejde jen o pořizovací cenu pletiva, ale zejména o práci a čas spojené s jeho každoroční instalací a demontáží. V období, kdy už je potřeba mít úly chráněné, jsou navíc pod hrozbou pokuty nařízeny Státní veterinární

Foto: Jakub Dolínek

Hnízdo sýkory modřínky uvnitř úlu

Foto: Jakub Dolínek

Žluna klovala přes síť, která byla příliš blízko úlu – použila ji jako žebřík

Foto: Jakub Dolínek

Pokud síťujeme až za sněhové pokrývky a síť dole odstává, může tudy žluna snadno prolézt. Pod sítí nesmí zůstat žádný otvor.

správou povinné léčebné a diagnostické úkony proti varroáze včel. Podle zvolené metodiky jde o tři až pět zákroků, kdy včelař musí úl buď otevřít, nebo se dostat k podložce umístěné na jeho dně. Obmotání pletivem je přitom pokaždé nutné alespoň částečně odstranit. Čas potřebný pro práci na stanovišti zasaženém útoky ptáků je ve srovnání s „běžným“ stanovištěm minimálně dvojnásobný, při sněhové pokrývce nebo počasí se srážkami i větší. Navyšuje se také potřeba skladovacích prostor včelařského provozu, protože pro pletivo není v létě využití.

Pokud bychom nechali úly ptačím útokům napospas, včelstva pravděpodobně přežijí, i když oslabená. Úly ale bude potřeba buď každoročně opravovat (a jejich užitná hodnota se sníží), nebo pořizovat nové.

Pozn redakce: Podle zkušeností dalších včelařů napadají žluny pouze tzv. tenkostěnné úly.

Jakub Dolínek | je zkušený včelař, kterému se z koníčka stala profese, spravuje rodinný odborný web vcelky.cz, propaguje včelařství, pořádá akce pro veřejnost i přednášky pro včelaře, stará se mimo jiné o včelstva v Toulcově dvoře či Zoo Praha.

NIKON D810

Ohnisková vzdálenost: 550,00 mm

Expozice: 1/1000 s; f/5,6; ISO 400

Racek chechtavý (*Chroicocephalus ridibundus*)

NIKON D810

Ohnisková vzdálenost: 400,00 mm

Expozice: 1/2000 s; f/7,1; ISO 250

Vodouš rudonohý (*Tringa totanus*)

Příroda pro mne od malička znamenala mnoho. Prázdniny strávené u babičky na vesnici, houbaření nebo jen obyčejné procházky kolem vody ve mně zanechávaly nesmazatelnou stopu. S věkem a vývojem digitální fotografie přišel první malý kompak. V té době jsem ještě netušil, jak moc mě v budoucnu fotografování zvířat ovlivní.

Díky fotografování přírody jsem navštívil mnoho krásných míst. I když miluji flóru i faunu naší krajiny, v poslední době se snažím zachytit také něco z cizokrajných destinací. V loňském roce jsem tak měl možnost fotit v Mexickém zálivu, Singapuru nebo na malém ostrově Boa Vista v souostroví Kapverdy.

Veškeré informace o svých cestách čerpám z internetu, ale také třeba z největšího fóra wildlife fotografů <http://wildlifefotoforum.cz>. Za těch pár let aktivního členství jsem zde potkal opravdu dobré přátele, kteří nejsou jen fotografy, ale i ochránci přírody.

V dnešní době plné stresu je letní ráno v přírodě něco jako terapie. Člověk si vyčistí hlavu, a pokud se ještě podaří vyfotit něco z ptačí říše, je to vždy zážitek, který se vryje do paměti. Když k tomu všemu máte podporu rodiny jako já, je to vždy radost.

Kolpík bílý (*Platalea leucorodia*)

NIKON D810
Ohnisková vzdálenost: 400,00 mm
Expozice: 1/2500 s; f/5,6; ISO 1600

Pisila čáponohá (*Himantopus himantopus*)

NIKON D810
Ohnisková vzdálenost: 400,00 mm
Expozice: 1/800 s; f/4,0; ISO 800

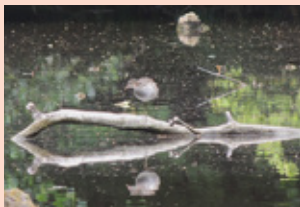
Krutihlavovy hlavolamy aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

Milé děti,
dnes vám povím příběh ze začátku léta. V hlavě se mi vylíhl nápad, že si zaletím ke svému oblíbenému rybníku. Jen se podívejte, jak je krásný!

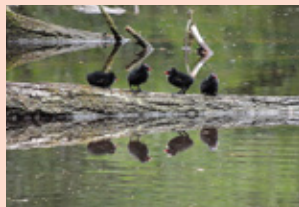

Foto: Vladka Sládečková

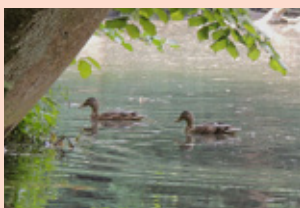
Na břehu seděli dva ornitologové, kamarádi Fanda a Ferda. Fanda nadšeně ukazoval Ferdovi fotografie a vyprávěl o nich. Zvědavě jsem usedl na větev nad nimi. Byli tak zaujati prohlížením fotografií, že si mne ani nevšimli. Zato já jsem si všiml, že Fanda některé obrázky mlčky odložil, zatímco nad jinými živě vyprávěl své zážitky. Do toho křičela sojka tak, že jsem zaslechl jen útržky jejich rozhovoru. Nevěděl jsem, o kom si povídají, ale dobře jsem slyšel, že ta mláďata vypadají jako... (viz tajenka). Potom jsem si v hlavě pozpátku promítl vše, co jsem viděl a slyšel, a došlo mi to. Udělejte to jako já a jistě trefíte hřebík na hlavičku. Prohlédněte si obrázky, vyškrtejte ty, jež nejsou z mého oblíbeného rybníka, a přečtěte si pozpátku tajenku. Přitom také zjistíte, o kom Fanda Ferdovi vyprávěl. Krásné léto nejen u rybníků vám všem přeje váš Krůta

ŮHO

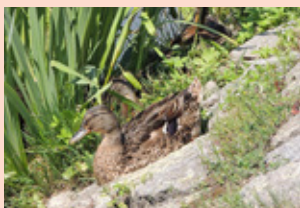
RZE

SNO

ADO

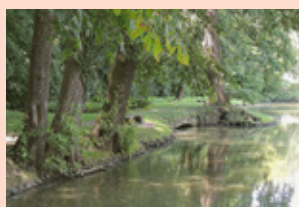
OČE

BIT

REČ

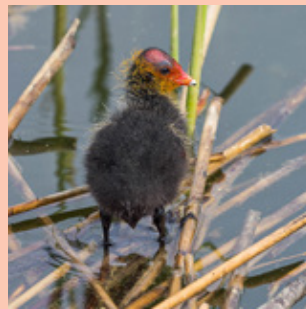
DOB

Polet' se mnou do přírody Typy na aktivity pro rodiny s dětmi

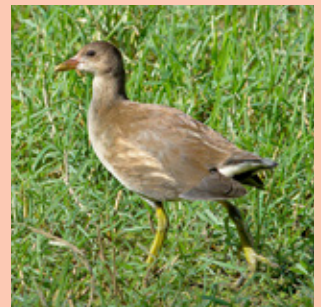
Milé děti,
jistě vás zaujala malovaná dvoustrana zajímavých a tajemných ptáků. Ty v přírodě asi jen stěží uvidíte, žijí skrytě. Spíš je uslyšíte během jarních večerů. Ale dvě jejich příbuzné, vzájemně si dost podobné, určitě najdete. Teď mají dokonce mláďata, která se svým rodičům vůbec nepodobají. Na počátku léta vypadají navíc úplně jinak než na jeho konci. Jaká jsou právě teď? Vydejte se za nimi a zjistíte to – pokud tedy víte, o kom je řeč.

Než je vypátráte na rybníce, můžete jejich názvy najít v následujících větách:

POTÁPKY ZÁPASILY S KAPREM O POTRAVU.

SLYŠEL BYS LÍP KANCE V RÁKOSÍ, NEBO CHŘÁSTALA?

Všímejte si jejich typického pohybu hlavou a ocasem. Podle toho je pak kdykoli snadno poznáte. Obě najdete nejspíše u malých rybníků. Menší z nich s červenou lysinkou se ráda drží v blízkosti vrbiček a žije spíše samotářsky, ta větší se brzy začne v hejnech shromažďovat i na větších vodních plochách. Vypravte se za nimi zjistit, kolik mají mláďat. Nezapomeňte dalekohled!

Přeji krásné zážitky, a až je uvidíte, zadejte spolu s rodiči své pozorování dospělých i mláďat na birds.cz/

Váš Krůta

Věděli jste?

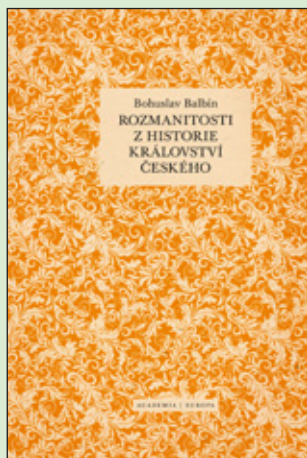
- ✎ Lyska nemá na nohách kožní blány, ale jen kožní lem. Slípka nemá ani lem.
- ✎ Lyska i slípka patří do stejné čeledi jako chřástali.

Rozmanitosti z historie Království českého

Bohuslav Balbín: Rozmanitosti z historie Království českého. Editor Stanislav Komárek; překlad z latiny Jiří A. Čepelák (na příloženém CD uvedeno původní latinské vydání)

614 stran, Academia Praha, 2017

Cena: 716 Kč

Jak už český název knihy naznačuje, jde skutečně o obrovský soubor rozmanitostí, které sepsal Bohuslav Balbín, jezuita a nadšený vlastenec, velmi vzdělaný polyhistor s mimořádnými přírodovědnými znalostmi, jehož jedinou chybou bylo, že příliš důvěřoval nejen svým přátelům, ale i různým cestovatelům, lovcům a čížbařům, a zřejmě i proto se v jeho díle najde řada chyb či nesprávných pojmenování nerostů, rostlin i živočichů. Na nepřesnosti a chyby v oblasti biologie upozorňuje v textu jiným typem a barvou písma editor knihy, známý přírodovědec a filozof prof. Stanislav Komárek, geologické údaje komentuje opět jinou

barvou další známý přírodovědec RNDr. Václav Cílek. Velký dík za tuto knihu patří nakladatelství Academia, které tak přispělo k vydání prvního uceleného přírodopisu v Čechách a k poznání osobnosti B. Balbína, kterého S. Komárek staví přinejmenším na úroveň J. A. Komenského.

Tato recenze se týká pouze ornitologických zajímavostí. Více než deset ucelených kapitol z celkového počtu 72 Balbín věnuje ptákům. Začíná tím, co je pro tuto skupinu charakteristické i v současnosti – spory o pojmenování ptactva. Jako příklady uvádí kavku nazvanou někdy *Graculus*, jindy *Monedula*, poštolku *Tinunculus* či *Galgulus*, brkoslava *Ampelis* či *Garrulus*.

Jako zanícený čížbař popisuje odchyty dravců, nejráději rarohů velkých (v té době zjevně hojně hnízdících), velmi překvapivě na hoře Říp na vostřížky (ostříže lesní) a strakopoudy (tuňkyi obecné) či odchyty dropů na Lounsku. Během několika dnů se daly nachytat „tisíce a tisíce“ čížků a stejně tak tisíce skřivanů dokonce na stejném poli několik dní za sebou – neskutečná čísla v porovnání s dnešními stavy. Podrobně popisuje odchyty koroptví, přičemž stojí za pozornost, že už v té době bylo možno vystopovat určité ochranné aspekty: po každém odchytu bylo vždy 6–7 slepiček s kohoutkem vypuštěno na svobodu.

Balbín ještě neznal kvakoše nočního, který v té době zřejmě v Čechách nehnízdil. Byl mu doručen do koleje v Litoměřicích a podle popisu včetně rybí potravy v žaludku je jasné, že šlo o tento druh. Tam také spatřil na Labi poprvé kormorány (*Corvus aquaticus*, doslova „vodní krkavec“), které nikdy předtím neviděl. V Jindřichově Hradci spatřil v zajetí chovaného čápa se zcela obráceným zbarvením (*Ciconia inverso colorum ordine*), popisovaného jako čapí obludu. Šlo jasné o čápa černého, v té době zřejmě neznámou raritu. V knize najdeme první údaje o vyvážování špaččích budek, nejstarší doklad o chovu kanárů či o chovu labutí na zámeckých rybnících již v 17. století. Hodnotné jsou první zmínky o výskytu několika ptačích druhů u nás – zvonohlíka zahradiho, moudivláčka lužního, sýkořice vousaté a motáka pochopa. Další zajímavostí je jistě i to, že Balbín zcela kategoricky prohlašuje brkoslava severního za ptáka hnízdícího v Čechách.

Seznam ptáků má i jazykově-historickou hodnotu a zájemci o ptačí názvosloví v něm naleznou ve jménech dosud neznámých úplné perly. Zmiňuje se tu například pěnice hluchá (což by snad mohla být pěnice pokřovní), nepravý slavík (asi pěnice slavíková), kožíšek či šídlo (mlynařík), švihlík neboli štěček (vrabec polní), pištěk neboli strnad větší (strnad luční), hvížděk (možná budníček), štiříček břehový (břehule říční), datelíček malý (šoupálek) atd.

Knihy se stala absolutním vítězem Cen Nakladatelství Academia za rok 2017 a za její překlad z latiny byl v kategorii překlad vědecké nebo populárně-naučné práce oceněn Jiří A. Čepelák. Karel Štátný

Jan Ševčík: Rok u rybníka

234 stran, 270 barevných snímků, ENKI Třeboň, 2018

Cena: 330 Kč

Fotografická kniha dlouholetého zoologa Správy CHKO Třeboňsko RNDr. Jana Ševčíka, jehož snímky jsou dobře známé i čtenářům *Ptačího světa*, seznamuje čtenáře ve dvanácti komentovaných kapitolách (dvanácti měsících) se životem třeboňských rybníků v průběhu roku. Na snímcích pochopitelně převažují ptáci, ale vedle nich a dalších živočišných a rostlinných druhů zde najdeme i fotografie biotopů a rybníků včetně záběrů z ptačí perspektivy.

Knihu lze objednat na www.enki.cz.

Boria Sax: Vrána v našich životech, kultuře a historii

192 stran, Grada, 2018

Cena: 269 Kč

Jako jedni z nejinteligentnějších ptáků nenechávají krkavcovití nikoho chladným, lidé je od pradávna milují i pronásledují. Tato pozoruhodná knížka vás vezme na výlet historií a představí vrány a jejich příbuzné v mýtech a legendách, literatuře a výtvarném umění nejrůznějších kultur od Mezopotámie po současnost. Svěží a čtivý text doprovázejí četné reprodukce.

Ochranářské výročí: k zákazu lovu dravců na výrovkách

Foto: Ondřej Prosícký (naturephoto.cz)

Jsou výročí, kterým se člověk jen stěží vyhne, a výročí, kterých si naopak jen těžko povšimne. Mezi ona druhá nepochybně patří i to, jemuž se věnují následující řádky: v roce 2017 proběhlo zcela nepozorovaně padesátileté výročí zákazu lovu dravců na výrovkách.

Výrovka: úkryt vybudovaný pod zemí nebo jako maskovaná bouda se střílnami a dobrým výhledem na vyšší stromy v okolí, na něž usedají výrem přivábení dravci a havranovití ptáci. Před boudou na berličce (kozlíku), tj. kůlu s příčkou, sedí na šňůře upoutaný výr. Šňůra musí být dostatečně dlouhá, aby výr mohl při náletu většího dravce seskočit na zem a vleže na hřbetě se pařáty bránit. Příliš klidný výr je kontrolní šňůrkou z boudy povzbuzován k větší aktivitě. Místo živého výra se někdy používá mechanický, lze také použít větší sovu (puštika nebo kalouse). Lov na výrovce je založen na nepřátelství mezi výrem, dravci a krkavcovitými ptáky. Letícího dravce postřehne výr již na velkou vzdálenost, kdy ještě lidskému zraku není patrný. Dravec útočí na výra různě. Některý se nízkým letem snaží výra z berličky srazit, jiný ho s křikem obletuje nebo ho pozoruje z výstavku. Lov na výrovce měl sloužit k regulaci stavu pernaté zvěře škodné, vedl však k bezohlednému a nesmyslnému vybíjení všech dravců, a proto byl zakázán.

Heslo z Náučného slovníku mysliveckého, autor František Obhlídal

Nepřátelství sov a denních ptáků je odvěké a člověk o něm věděl dlouhá staletí; sovy sloužící k lákání pěvců k čižbě byly užívány velmi pravděpodobně už ve starověku. Možnost účinného lovu ptáků dorážejících ve dne na k tomu účelu chovanou sovu (ve většině případů výra) ale poskytly až zbraně modernější konstrukce, konkrétně křesadlové brokovnice, které se ve středoevropských podmínkách rozšířily po třicetileté válce, tedy zhruba po roce 1650. Výrovka, kategorizovaná v učebnicích myslivosti jako *lestný lov* (lovec loveného živočicha přilákal lstí), se po staletí používala jako prostředek redukce stavů dravců a krkavcovitých pěvců, vnímaných tradičně jako *škodná*, tj. škůdci zemědělství a myslivosti. Jako taková byla velmi účinná; v archivu panství Brtnice se dochoval záznam o tom, že na podzim 1812 střílel na výrovce jediný myslivec během dvou dnů 12 sokolů, 11 ostřížů, 25 kání, 27 jestřábů, 23 krahujců, 18 poštolek, 41 vran a 15 strak.

Kromě dopadů na stavy místních (i protahujících) dravců mělo provozování výrovek na českém území negativní důsledky i pro samotné výra, neboť potřeba výrů chovaných na výrovku vedla k tomu, že z hnízd byla systematicky vybírána výřata, jež následně v populaci chyběla. K vybírání výrů se navíc počítal také lov, výr byl totiž rovněž dlouhodobě huben jako škodná. Počátkem 20. století se počet výrů na území současného Česka snížil natolik zásadně, že bylo nutno zvažovat jejich ochranu. Jako první tuto myšlenku pravděpodobně vznesl ornitolog Kurt Loos, který si při zpracování své studie o výra (1906) uvědomil, že situace v (moderně řečeno) druhové ochraně výra je kritická.

První vážně míněná veřejná diskuse o výra proběhla na stránkách věstníku Československé myslivecké jednoty *Stráž myslivosti* již roku 1932. Otevřeli ji dva významní ornitologové Josef Jirsík a Oktavián Farský. Farský do diskuse zároveň přispěl rozsáhlým příspěvkem, jehož vyzněním bylo, že lov dravců na výrovkách je zbytečný, a to zejména proto, že škody, které dravci působí, jsou daleko menší, než se obecně předpokládá. Jeho odpověď byla podložena jeho předchozím studiem ve Francii, kde se naučil na problematiku potravní ekologie nahlížet moderněji, než bylo v Československu té doby zvykem. Vyskytly se ovšem i názory zcela opačné, jako zastánce lovu dravců a užívání výrovky se zde profiloval mimo jiných také lesník a zoolog Julius Komárek.

V čem vlastně spočívala škodlivost výrovky a proč byl její vliv na populace dravců tak zásadní? Na výra bylo možné ulovit dravce a krkavcovité pěvce, k tomu byla ostatně v teorii určena. V praxi se ale ukázalo nemožným docílit a vynutit dodržování ochrannářských pravidel, tedy zákazu některé druhy dravců (a jiných ptáků) lovit vůbec a jiné pouze mimo stanovené doby hájení. Mezi časté stížnosti ornitologů patřily ty na nedostatečné schopnosti myslivců správně před výstřelem určit na výra naletující dravce. Druhou podstatnou

Výrovka; ilustrace ke Campeho slabikáři z roku 1806, který byl užíván zejména v německých zemích

komplikací byla potřeba výra denně nakrmit, což vedlo k tomu, že chovatel výra ve výsledku střelil cokoli, co se k výrovci přiblížilo, včetně zcela neškodných druhů, prostě proto, že nechtěl nechat výra hladovět. Pokud se k tomu přidala jistá dávka nekázně a chuti si vystřelit vydatně podpořená nedostatkem potřebné kontroly, bylo neštěstí spočívající v nerozlišující střelbě po jakémkoli ptačím druhu úplné.

Výrovka coby lovecká metoda zůstala bez jakékoli změny součástí československé myslivosti až do okupace. Výr byl sice chráněn od roku 1930 (Čechy) a 1931 (Morava), formulace zemských nařízení ale nezakazovala vybírání mládát, se kterými se nadále čile obchodovalo. Za protektorátu Čechy a Morava byla roku 1941 vyhlášena vládní nařízení o myslivosti č. 127 a 128/1941 Sb., která měla charakter zákona, a jako první normy tak chránila výra ze zákona. Poválečná situace byla obecně poněkud zmatená, ministerstvo zemědělství ale brzy připravilo nový zákon o myslivosti č. 225/1947 Sb., který vstoupil v platnost dne 1. ledna 1948. I nový zákon možnost lovu na výrovce stále zachovával. Konkrétní podobu pak právní úprava myslivosti (a tedy i druhové ochrany, neboť zákon o ochraně přírody v té době ještě neexistoval) nabývala vyhláškami ministerstva zemědělství, které stanovovaly ochranu a doby lovu a hájení konkrétních druhů živočichů.

Zákon o myslivosti z roku 1947 zároveň potvrdil možnost lovu obou druhů kání, povolenou už za protektorátu nařízením č. 128/1941 Sb. Kombinace možnosti lovu na výrovce a legálního lovu kání vedla záhy k radikálnímu nárůstu počtu ulovených kání, zároveň ale i jiných, výrazně vzácnějších druhů dravců. V roce 1958 se k hubení kání na výrovce vyslovila skupina ornitologů z brněnské Laboratoře pro výzkum obratlovců v nenápadném článku zveřejněném v přejmenovaném věstníku ČSMJ *Myslivost*. Autory článku *Něco k lovu dravců na výrovkách* byli Čestmír Folk, Jiří Havlín a Karel Hudec. Formulovali tak odpor ochránářské části ornitologické obce proti vybíjení dravců obecně. Na článek odpověděla připojenou *Poznámkou* sama redakce *Myslivosti*, která naznačila, že vinu mají

vlastně sami ornitologové, kteří se dlouhodobě nezajímali o schopnost myslivců správně určit lovebné dravce. Tak začala druhá debata o výrovce, která trvala na stránkách *Myslivosti* dva roky a vystoupila v ní řada zastánců i odpůrců tohoto způsobu lovu. V roce 1960 redakce *Myslivosti* diskusi o výrovce a ochraně dravců ukončila s tím, že ochrana dravců bude řešena ve spolupráci Československé myslivecké jednoty, Československé ornitologické společnosti a Odboru ochrany přírody Ministerstva školství a kultury.

Během 60. let byl vyhláškami ministerstva zemědělství postupně omezován počet druhů, které bylo na výrovce dovoleno lovit. Již necelé dva roky po ukončení debaty o výrovce přibýly na seznam chráněných druhů motáči pochop a pilich a káně lesní; káni rousnou bylo sice možné lovit, ale už ne na výrovce, kde bylo nadále z dravců možné lovit jen jestřába a krauhjce. Vyhláškou č. 4/1967 Sb. z 19. 1. 1967 byl výčet na výrovce lovených druhů omezen už jen na čtyři druhy krkavcovitých pěvců (vrána, straka, kavka a sojka). Tím byl lov dravců na výrovce implicitně zakázán. Celkově byla výrovka zařazena mezi zakázané způsoby lovu novelou též vyhlášky v roce 1975.

Za padesát let uplynulých od zákazu lovu dravců na výrovkách se v ochraně přírody i v myslivosti mnohé změnilo, počty hnízdících párů výrů se zvýšily a zároveň se zvýšily i počty v přírodě přítomných dravců. Bez zákazu výrovky by byl složitější také návrat druhů skoro vyhynutých (krkavec); zcela nemyšlitelné by byly snahy o reintrodukcii dalších druhů (orel mořský, orel skalní, sokol stěhovavý). Zákaz výrovky začal rovněž chránit i protahující druhy, došlo tedy k ochraně té části migrační trasy severovýchodních dravců, která vede přes naše území.

Spor o výrovku zásadně poznamenal i obec přírodovědců, ze kterých se nezanedbatelná část zároveň zabývala myslivostí. Rozepře o důslednou ochranu přírody vedla k rozštěpení původně jednotlé komunity a nadělala hodně zlé krve mezi zpravidla konzervativně a velmi tradičně uvažujícími myslivci na straně jedné

Útok sokola na výrovku; reprodukce dřevorytiny L. Beckmanna z roku 1893

a ornitologickými entusiasty, jak ochránářsky uvažující odpůrci lovu dravců v roce 1948 poněkud jízlivě nazval výše zmíněný zoolog Julius Komárek, na straně druhé.

Sluší se poznamenat, že na té straně sporu, která se snažila o zákaz výrovky i ochranu dravců a sov, se angažovali mnozí významní ornitologové, členové Československé ornitologické společnosti. Postupem let do pře vstoupily takové veličiny jako Josef Musílek, Oktavián Farský, Josef Jirsík, Walter Černý, František Ohlídka, František Hejl Mračovský, Čestmír Folk, Jiří Havlín, Karel Hudec a mnozí další.

Z mladší generace dnes už jen málokdo tuší, co slovo výrovka vůbec znamenalo. Zásadní a ostrá diskuze k tomuto tématu je téměř zapomenuta. To ale nesnižuje význam úsilí, které bylo věnováno snaze o zákaz výrovky a o důslednější ochranu dravých ptáků. Zákaz výrovky navíc prospěl v konečném důsledku i české myslivosti, protože ji zbavil jednoho nehezkeho anachronismu.

S ohledem na omezený rozsah tohoto článku zde nelze celou problematiku detailně rozebrat. Vážné zájemce odkazujeme na článek autorské dvojice Dominika a Jana Andreskových, kteří se problematikou zabývali ze zoologického, právního a historického úhlu pohledu. Článek *K padesátému výročí zákazu lovu dravců na výrovkách* byl publikován v časopise *České právo životního prostředí* číslo 4/2017.

Jan Andreska | je zoolog se zvláštním zájmem o ochranu tzv. problémových druhů a historii obecně. Působí jako odborný asistent na katedře biologie a environmentálních studií Pedagogické fakulty UK.

Dominik Andreska | je právník se zájmem o ochranu přírody a její dějiny. Je doktorandem na Právnické fakultě UK.

Spojme se k záchraně Ulcinjské saliny!

Foto: Davorin Tome

Na salině početně hnízdí plameňáci růžoví a letos tu poprvé úspěšně vyhnízdily i husice liščí a čejky chocholaté

Foto: Davorin Tome

Foto: Davorin Tome

Nedaleko známého přímořského letoviště Ulcinj leží opuštěné nádrže pro těžbu soli, které se staly ptačím rájem

Dytíci úhorní na salině pravidelně vyvádějí mláďata

Přinášíme takřka detektivní příběh z Černé Hory o korupci ohrožující jednu z nejvýznamnějších ptačích lokalit celého Balkánu a o úsilí o její záchranu, jehož součástí můžete být i vy.

Výjimečné místo

Ulcinjskou salinu formovala více než 90 let trvající šetrná těžba soli odpařováním z mořské vody, zaměstnávající bezmála 400 lidí. Neustále pracující pumpy udržovaly stálou hladinu mělké slané vody, která dávala obživu desetitisícům migrujících, zimujících i hnízdících ptáků více než 250 druhů. Mezi nimi byly i takové skvosty jako plameňák růžový, pelikán kadeřavý, pisila čáponohá, vodouš tmavý, dytík úhorní, ouhorlík stepní, nemluvě o rybácích, vlhách či sýčcích.

Salina má rozlohu téměř 1500 ha, a tak se po celé jadranské migrační trase najde jen málo rozsáhlejších a významnějších mokřadních oblastí. O kráse této lokality, která je také domovem mnoha ohrožených druhů plazů a slanomilných rostlin, se v roce 2017 přesvědčila i exkurze ČSO. Salina je samozřejmě významným ptačím územím a v případě přistoupení Černé Hory do EU by se s největší pravděpodobností stala součástí soustavy Natura 2000. Lokalita splňuje i kritéria pro zařazení mezi Ramsarská území (mokřady mezinárodního významu). Dosud však vláda Černé Hory salinu za Ramsarské území nevyhlásila a lokalita nepoživá ani žádnou státní ochranu. Jak je to možné?

Příběh degradace

V roce 2005 salinu za nejasných okolností z 85 % privatizovala investiční společnost Eurofond (vlastněná oligarchou spřízněným s tehdejšími předsedou černohorské vlády) za pouhých 800 000 eur. O území ale nijak nepečovala, těžba pomalu ustávala, až v roce 2012 skončila úplně. Pumpy se zastavily, cirkulace mořské vody, tolik důležitá pro sběr potravy a hnízdění ptáků, ustala. Hladina vody kolísá, což vyhání dříve početné populace rybáků obecných i malých, lokalita zarůstá rákosem, kvalita vody se snižuje, úživnost klesá, objevuje se botulismus. Přesto ptáci salinu vytrvale navštěvují. Početné hnízdění plameňáků růžových vytváří ze saliny atrakci pro birdwatchery (ačkoli přístupnou pouze na povolení). Neznámí pachatelé ovšem neváhají vykrádat jejich hnízda.

Co horšího, Eurofond se neustále snaží dokázat, že nekoupil pouze práva na těžbu soli, ale na celé území, které se (zatím neúspěšně) snaží prodat jako pozemek pro vznik luxusního hotelového resortu. Prodejní cena? 150 milionů eur, 180x vyšší, než za kterou salinu privatizoval. To, kdo opravdu vlastní území, zda stát, nebo Eurofond, je stále nejasné. V katastrálním registru je jako vlastník zapsán stát Černá Hora. Rozhodnout tuto při má privatizační rada vedená předsedou vlády Markovićem.

Ohledně právní ochrany lokality je také velmi nejasno. Při přípravě územního plánu zahrnul černohorský parlament území saliny mezi speciálně chráněná území. Následovala lobbistická odvetná akce Eurofonde, po které ústavní

soud v roce 2012 rozhodl, že usnesení je neplatné z důvodu procedurálních chyb. Salina tak opět zůstala bez ochrany.

Neochota černohorské vlády nevychází pouze z nejasných majetkových poměrů. Zodpovědní ministři moc dobře vědí, že udržení lokality v kvalitním stavu vyžaduje nepřetržité investice. Mají k dispozici studii, zpracovanou v loňském roce objektivním slovinsko-českým týmem odborníků, která zdůraznila nutnost obnovení těžby soli a s tím související revitalizaci saliny. Pouze tak dojde k obnovení podmínek potřeb-

Pomozte černohorskou vládu přesvědčit, že **záchrana tohoto přírodního klenotu má smysl!** Na savesalina.net podepište petici určenou k rukám předsedy vlády Duško Markoviće, aby se zaručil, že vláda:

- obnoví těžbu soli na Ulcinjské salině **#ForSalt**
- zajistí ochranu saliny podle národního i mezinárodního práva **#ForBirds**
- ohlídá, že salina zůstane ve vlastnictví státu a bude spravována co nejlépe v zájmu lidí a přírody Černé Hory **#ForPeople**

SAVESALINA.NET

Děkujeme!

ných pro hnízdící i migrující ptáky. Velké vstupní investice a pravděpodobně nepřetržité státní dotace budou nezbytné. Do toho se černohorské vládě nechce, i proto stále váhá se zřízením chráněného území.

Je ještě naděje?

Na záchranu Ulcinjské saliny se zdvihla národní i mezinárodní vlna podpory. Ochranu lokality podpořily Evropská komise, německé, britské i polské velvyslanectví, organizace Euronatur, BirdLife International a další. Černohorský partner BirdLife (CZIP) za salinu vytrvale bojuje a mimo jiné zorganizoval již mnoho exkurzí pro stovky dětí i nadšených birdwatcherů.

A zdá se, že by se karty pomaličku mohly obracet. Letos v dubnu černohorské ministerstvo turismu a udržitelného rozvoje (které má na starosti i životní prostředí) v souladu se zmíněnou studií připustilo možnost obnovení těžby soli, a to v její nejvyšší podobě. Současně znovu zazněly sliby o zavedení národní i mezinárodní ochrany.

Dokud se ovšem tyto sliby, které zaznívají již několik let, nepromění v činy, nebudou vyřešeny majetkové poměry, lokalita vyhlášená za chráněnou a obnovená těžba soli (pravděpodobně podpořená vládními dotacemi), nebudou mít plamenáči, pelikáni ani jiní ptáci Ulcinjské saliny vyhráno. ➤

.....
Lucie Hošková | pracuje v ČSO, kde se věnuje získávání finančních prostředků a péči o dárce. V roce 2017 se osobně přesvědčila o výjimečnosti a současné zranitelnosti Ulcinjské saliny. Na článku spolupracovala s kolegy z černohorského BirdLife International.

.....
Michael Hošek | se více než 15 let profesionálně zabývá ochranou přírody, aplikací mezinárodních standardů a plánováním péče o konkrétní území. V roce 2017 byl společně se slovenskými experty spoluatorem studie na ochranu saliny v Ulcinji.

POSLEDNÍ DROPY ČERNOHLAVÉ KROMĚ PSŮ OHROŽUJÍ I ELEKTRÁRNY

Drop černohlavý (*Ardeotis nigriceps*) je kriticky ohrožený indický endemit (jednotliví ptáci bývají zaznamenáni, tedy zejména uloveni, i za pákistánskou hranicí), který původně obýval suché travnaté biotopy skoro po celé Indii. Podle posledního odhadu dnes ze zbývajících asi 160 ptáků jich až 140 obývá nejméně aridní části pouště Thár v Rádžasthánu. Jejich osud už je zřejmě zpečetěn, neboť pro záchranu „svých“ dropů (anglicky Great Indian Bustard) v Indii stále nedělají téměř nic – přestože nejvyšší stupeň ohrožení dropům IUCN přiřkl v roce 2011 a kolaps jejich stavů se nezpomaluje už půl století. Od roku 1982 je drop národním ptákem Rádžasthánu, ale možná to tehdy byla poslední pozitivní zpráva.

Indie má hned několik emblematických živočichů, na které je hrdá – například páva (národní pták od roku 1963), tygra, nosorožce... Je celkem pravděpodobné, že mezi nimi bude scházet drop černohlavý.

Foto: Kesavamurthy, CC-BY-SA 4.0

O jak početný druh se kdysi jednalo, je zřejmě například z pečlivých záznamů jediného střelce z okruhu poblíž Bombaje, který během 22 let počátkem 19. století „dostal“ 961 těchto dropů, tedy v průměru přes 40 každým rokem. Původně je zřejmě ohrožovali jen lovci a sběrači vajec, ale později se přidala zejména likvidace jejich prostředí. Suché travnaté pláně jsou totiž dodnes v Indii považovány za zcela zbytečné „pusté území“, z něhož je třeba udělat zavlažovaná pole anebo rovnou les. „Přinejhorším“ takové oblasti ještě poskytují nekvalitní pastvu a dobytek ptáky ruší a rozšlapává jim vajíčka. Obětí téhož vývoje a přístupu k savanám je například i gepard, v Indii vyhubený od poloviny minulého století. Při předlínosti Indie je tento tlak nevládnutelný,

a tam, kde se objeví lidé, jsou i zdivočelí psi, tedy hlavní predátoři dropích vajec a mláďat. (V Indii každému celkem rychle dojde, že jiní než „toulaví“ psi tam snad ani nejsou.) Těm se velmi daří na okraji lidské společnosti či přímo v ní a v posledních letech navíc výrazně profitují z katastrofálního úbytku supů: bez supů mají mršiny a hromady odpadků jen pro sebe.

Výsledkem je, že dropi vymizeli z devíti desetin původního areálu a je jich také již jen asi desetina oproti sčítání z počátku 70. let. K obecným problémům, s nimiž se jejich ochrana potýká, se přidává i specifická situace v Rádžasthánu, kde se „bojuje“ s postupující pouští, a to zejména dvojím způsobem: jednak se investuje do zavlažování a intenzifikace zemědělství zde probíhá ještě rychleji než jinde, jednak se „zalesňuje“ savana, protože vůbec nejlepší hrází proti poušti jsou nenáročná a rychle rostoucí exotické dřeviny (zejména akácie, invazní naditec a blahovičníky). Dropi se vždy vyvíjeli uměle zavlažovaným oblastem a nepřijatelné pro ně jsou i „moderní“ monokultury – jestliže ještě mohou přežít tam, kde se pěstují čirok či proso, pak slunečnice, ricinovník, bavlník a především ovocné sady už jsou pro ně příliš. To vše se ale v Rádžasthánu stále víc pěstuje.

Poslední kapkou pak je modernizace a vývoj ve 21. století, konkrétně cestovní ruch a energetika. Původně chudý Rádžasthán dnes žije mimo jiné z turistů a také z ekoturistiky (safari na velbloudech s přespáváním v táborech v poušti); stále větší množství lidí s fotoaparáty ovšem dropy ruší a v indických poměrech to hlavně znamená více odpadků, a tím pádem i psů tam, kde by jinak nebyli. A nástup modernizace dokládá i to, že Indie usiluje o energetickou soběstačnost a pouštní oblasti, kde se budují elektrárny větrné i solární, jsou v tomto jedním z trumfů. Kromě toho, že elektrárny potřebují zázemí a nutnou infrastrukturu, což dropům škodí nepřímou, na elektrickém

vedení v poušti také stále více hynou ptáci: v sousedním Gudžarátu nedávno na elektrickém vedení během deseti dní zahynulo 400 plamenáků; v poušti Thár jsou z velkých ptáků nejčastějšími oběťmi supů a hned po nich dropi, pro které vedení představuje obzvlášť velké nebezpečí. Dropi totiž v savaně skvěle vidí do stran, ale velmi špatně přímo před sebe. K tomu se přidává jejich těžkopádný let, takže nedokážou zareagovat, když se před nimi objeví nečekaná překážka. Vůbec nejlépe se jim teď v dané oblasti daří ve vojenském prostoru, kde nejsou ani (zavlažovaná) pole, ani dráty a ani psi.

Jistou nadějí pro indické dropy představuje už jen jejich nejbližší příbuzný – drop australský (*Ardeotis australis*), a to hned dvakrát; již se totiž objevil „vypočítavý“ názor, že vlastně nejde o samostatné druhy, ale jsou to jen poddruhy (australský drop je o něco menší a poněkud odlišně zbarvený). V tom případě by přece vyhnoutí indických dropů neznamenalo až takovou ztrátu a také odstupu pro Indii... Méně cynický je druhý důvod: pokud by se ještě dalo pokusit o záchranu druhu umělým odchovem, pak se nabízí australská zkušenost. Ve státě Victoria totiž se slušnými výsledky probíhal odchovný program už v 70. letech, ale byl pak zastaven, protože dropi samovolně rekolonizovali oblast, kde měli být vysazeni. ➤

Zdroj: Shreya Dasgupta: Power lines killing the last remaining Great Indian Bustards in India. Mongabay, 28. 12. 2017

.....
Jiří Hrubý | překládá z angličtiny – někdy i knihy o přírodě. Zájem o ptactvo se v jeho případě ideálně protíná s cestováním, dlouhodobě ho zajímá velehorská Asie. Oblíbení ptáci: rehci, brhlíci, skorci, mlynářci, z nepěvců kachny a vše u vody.

Ptáci a plasty

Foto: Dušan Boucný (birdphoto.cz)

Rackové sbírají potravu na skládkách odpadů, kde se jim sáčky snadno namotají na nohu; po dosenutí na hladinu nabírají do sáčku vodu a nemohou pak se zátěží vzletnout; nedaleko skládky v Ostravě-Hrušově, 29. 10. 2017

V poslední době se hodně skloňuje zamoření prostředí plastovým odpadem. Mnozí z nás viděli fotografii čápa zamotaného v igelitce, kteou pořídil John Cancalosi na španělské skládce odpadů, obrovskou masu plovoucího odpadu na hladině oceánu či snímky racků neschopných vzletnout s nohama zamotanými v igelitových sáčcích. Statistiky jsou ohromující. Osm milionů tun plastového odpadu se každý rok dostane do světových oceánů. Až 70 % z veškerého odpadu v mořích tvoří právě plasty. Dosáhly všech částí mořského prostředí, od hladiny až po dno Mariánského příkopu.

Neméně šokující je to, co tato statistika znamená pro ptáky. Životní prostředí znečištěné plasty pro ně představuje smrtelné nebezpečí. Ptáci si plasty nosí do hnízd, kde zejména provázky způsobují problémy. Setkali jsme se s oběšeným rorýsem, zamotanými mláďaty či zaškrcenými nohama čápů. Nedávná studie ukázala, že zhruba 90 % mořských ptáků přijímá plast jako potravu. Mnoho z nich následně hyne na podvýživu nebo jiné komplikace vyplývající z jejich konzumace, dospělí ptáci plasty dokonce krmí i svá mláďata.

Jak může každý z nás omezit spotřebu plastů

- Nakupovat do vlastních obalů a látkových tašek.
- Používat věci z druhé ruky.
- Porouchané věci opravovat nebo poslat dál místo jejich vyhazování.
- Snížit používání PET lahví výrobou domácí perlivé vody.
- Pořádit si vlastní kelímek na kávu s sebou.
- Nepoužívat plastové jednorázové nádoby a brčka.
- Nosit oblečení z přírodních materiálů.
- Používat výrobky z jiných, ideálně domácích surovin (papír, dřevo, sklo).
- Používat pevné mýdlo a šampon místo tekutých.
- K úklidu používat kyselinu citronovou a jedlou sodu místo prostředků prodávaných v plastových obalech.
- Kupovat prášky na praní v krabicích místo gelů v plastových nádobách.
- Neodhazovat odpadky, kam nepatří, zajímat se o nakládání s odpady ve svém okolí.

Dobrou zprávou je, že kromě upozorňování na tento problém se po celém světě zavádějí opatření k snižování množství plastů. Od roku 2000 začaly mnohé země zpoplatňovat igelitové tašky na jedno použití nebo je dokonce úplně zakázaly. V současné době více než 30 států – z nichž 20 je na africkém kontinentu – plastové sáčky úplně

Ptáci, ptačník

Největší a po zprovoznění zavlažovacího systému i nejdůležitější opatření v ptačím parku, totiž hloubený mokřad pro ptáky a zavedení přirozené pastvy, absolvovala první jarní sezonu. Novinky okamžitě viditelně zatražily území pro luční a mokřadní ptáky. Z prioritních druhů se pastvina i mokřad zvaný Slavíkovský ptačník nejvíce líbily čejkám. Ty zahnízdlily hned na několika místech. Park má však díky těmto změnám i nové potvrzené hnízdiče ze skupiny prioritních druhů – čírku modrou na mokřinách pastviny a kulíka říčního na ptačníku. Seznam ptáků Josefovských luk se letos rozrostl hned o šest nových druhů.

Koně nastolují staronový pořádek

O tom, jak vypadala a fungovala naše krajina před neolitickou revolucí, se stále vášnivě diskutuje nejen v odborných kruzích. Jisté však je, že velcí kopytníci (z pleistocénu přežijí pratuři, zubři a divocí koně) společně s divočicími řekami a ohněm hráli v naší krajině prim. O jakousi rekonstrukci ekosystému, ve kterém má klíčovou roli velký spásáč, se pokoušíme i na části ptačího parku. Víme, že velcí býložravci, vegetace, bezobratlí živočichové a ptáci tvoří samostatný funkční celek, který může fungovat bez výrazných zásahů člověka. Pro management parku to znamená podstatné ulehčení práce a snížení spotřeby fosilních paliv na údržbu porostu i mokřin. I krátká doba tohoto experimentu už přináší dílčí výsledky.

Prvními ptáky, kteří hned na začátku jara využili přítomnosti koní k snadnějšímu obstarání potravy (díky rozvolňování vegetace), byli notoričtí průvodci kopytníků – konipasí bílí. Špačci obecní se pak dokonce naučili na koních „po africku“ jezdit a z jejich hřbetů vyhlížet potravu. Z hlediska výskytu mokřadních ptáků pastvina celý březem nevykazovala vyšší atraktivitu než zbytek řízené zavlaženého parku. S dubnovým raketovým růstem trávy se však rozmístění ptáků začalo měnit a v květnu už byli pozorovatelní v podstatě jen na pastvině a ptačníku. Zatopená a soustavně pasením udržovaná sníženina uprostřed pastviny byla téměř souvisle obsazena několika desítkami racků chechtavých. Mezi ně se vtrousil i racek černohlavý, který tu byl pozorován vůbec poprvé. Během postupujícího jara se mokřiny začaly plnit bezobratlými živočichy i obojživelníky. Koně s výrazným apetitem pro ponořenou vegetaci efektivně čistili tyto vodní rozlivy a tím je činili ještě více přitažlivější pro bahňáky a brodivé. Tak jsme např. během Vítání ptačího zpěvu na pastvině pozorovali několik párů čejek, čtyřicetihlavé hejno vodoušů bahenních, jespáky bojovné, bekasiny otavní, čápy bílé a černé, volavky popelavé i bílé. Na koňmi rozbahněných plochách následně pobíhali kulíci říční, vodouši šedí a kropenatí. Čápi dělali koním společnost téměř neustále. O průběhu hnízdění čejek se můžeme pouze dohadovat, protože jsme sledování prováděli jen z obvodu parku, abychom je co nejméně rušili. V době, kdy se měla líhnout kuřata, čejky z pastviny náhle zmizely. Vrátily se

nebo částečně zakazuje, zatímco dalších 30 zemí je zpoplatnilo. Zákaz se šíří i mimo plastové tašky – týká se například obalů na jídlo z polystyrenu a Evropská unie nyní jedná o zákaz plastových výrobků na jedno použití. Vytvářejí se nové alternativní materiály – rychleji rozložitelné, z rostlinných surovin, papírové nebo skleněné náhrady.

Se zaváděním nových řešení se však vynořují i nové problémy. Samotné třídění plastů není cestou, protože veškeré vyhozené plasty recyklovat nelze. V ČR se následně zhodnocuje jenom přibližně polovina vytríděných plastů, které lidé vyhodí do žlutých kontejnerů. Zbytek skončí na skládce. A výrobky z recyklovaných plastů jsou stále spíše módním výstřelkem než náhradou za ty vyrobené z původní suroviny. Problém s narůstajícím plastovým odpadem tak neřeší, spíše ho podporují. Nových alternativních materiálů vzniká mnoho a není vždy jasné, jak s nimi dále naložit.

A tak nejlepší cestou jednoznačně zůstává snižování samotné výroby, a tím i spotřeby plastů. Je na každém z nás, aby změnil své návyky, třeba i po malých krůčcích. Zdravé životní prostředí prospívá nejen ptákům!

➤ Katarína Slabeyová volně podle BirdLife International

a divocí koně

Foto: Břenek Michálek; Josefovské louky, 28. 6. 2018

Špačci obecní s oblibou vyhlíží potravu ze hřbetu divokých koní

Foto: Zdeněk Jakl; Josefovské louky, 10. 6. 2018

V ptačím parku letos zahnízdlily nejméně dva páry čejek chocholatých

až za několik dní, aby se pokusily o náhradní hnízdění. Tentokrát jsme hnízdo dohledali a sledovali soužití hnízdičů a koní. Pět dní čejky setrvaly na hnízdě a koně, i přes svou velkou pohyblivost, hnízdo nepoškodili. Aby byla bezpečnost hnízda pojištěna, rozhodli jsme se ho nakonec ochránit ohradníkem. Již při instalaci jsme si však povšimli, že se čejky neobjevují, jedno vajíčko schází a jedno je naklované. Rodiče hnízdo tedy opustili pravděpodobně z důvodu napadení ptačím predátorem. Zahnízdění uprostřed pastviny však potvrzuje předpoklad, že koně pro čejky vytvářejí vhodné hnízdí podmínky a ty nemají zábrany v přítomnosti koní zahnízdít. Pro příští sezonu se tedy vyrýsoval jasný postup. Hnízda budeme závčas aktivně vyhledávat, chránit ohradníkem a monitorovat. Koně se sice sledovanému hnízdě vyhýbali, ale riziko rozslápnutí (tramplingu) při jejich divokých hrách tu pořád je. Podstatného snížení rizika dosáhneme také zvětšením pastviny, které zajistí brigádníci na letním Volném pracovním táboře.

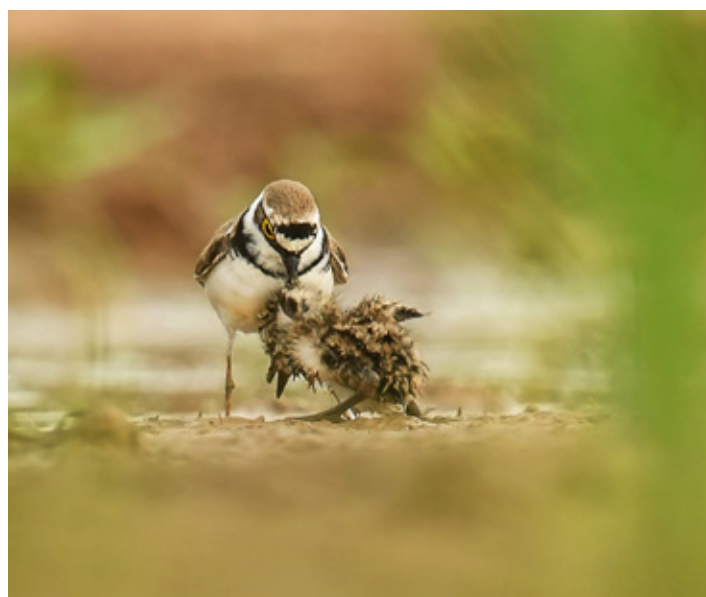
Slavíkovský ptačník a jeho ptáci

Terasovitě modelované velké tůně pro bahňáky a brodivé potěšily oči ornitologů, kteří na jaře zavítali do tohoto koutu ptačího parku. Viděna tu byla např. koliha malá, vodouš štíhlý (bahňák dalekých stepních mokřadů, který je v parku novým druhem), vodouši rudonozí, vodouši tmaví, v těsné blízkosti ptačnicku i břehouš černoocasý. Stejně jako na pastvině se tu pokoušely hnízdít nejméně dva páry čejek, z nichž jednomu se vylíhla kuřátka. Skutečnými vládci ptačnicku jsou však kulíci říční, kteří tu opakovaně hnízdili na několika místech. Neodolatelné pro ně jsou především šterkem pokrytý ostrůvek a poloostrov, jež

jim připomínají jejich oblíbené šterkopískové náplavy řek. Přesnou úspěšnost hnízdění neznáme, ale bylo tu najednou pozorováno až šest kuřátek. Jaroměřským fotografům se dokonce podařilo zachytit zajímavou interakci dospělého kulíka s mládětem čejky. Kulík tu opakovaně mláďata čejek napadal. Přesto i na začátku července bylo stále možno pozorovat nedorostlá mláďata obou druhů. Na ptačnicku nebo v jeho blízkém okolí jsme letos zaznamenali další pro toto území nové druhy: husici liščí, lindušky horské a výra velkého.

Za dlouhodobě trvajících sucha i Slavíkovský ptačník pomalu vysychá. Dokud však bude alespoň nějaká voda v kolem tekoucí Metuji, bude díky dynamice podzemní vody i v ptačnicku, tak byl naprojektován. Když sucho dosáhne extrému, je Metuje dotována přehradní nádrží Rozkoš, která má za úkol vylepšovat průtokové poměry v Labi, kam se Metuje vlévá. Na doplnění ptačnicku bude tedy vody dost.

Na příští hnízdí sezónu hledáme dobrovolníky nejlépe z řad studentů biologie, kteří by sledovali hnízdění bahňáků a pomáhali s ochranou hnízd. Možností je i studium problematiky v rámci bakalářských či diplomových prací. Zájemci o jakékoli ornitologické studie na Josefovských loukách necht' se hlásí správci ptačího parku Břenkovi Michálkovi na josefovskelouky@birdlife.cz nebo na 734 226 037.

Kulík říční napadá čerstvě vylíhnuté mládě čejky chocholaté na Slavíkovském ptačnicku

Foto: Zdeněk Jakl; Josefovské louky, 10. 6. 2018

Plaché jeřáby popelavé lze na ptačnicku zastihnout ráno před příchodem návštěvníků

Foto: Zdeněk Jakl; Josefovské louky, 26. 5. 2018

Slavíkovský ptačník byl projektován Atelierem FONTES, realizován firmou WETLANDS, s. r. o. a spolufinancován Evropskou unií.

Pastva divokých koní je financována z programu Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny Ministerstva životního prostředí a dotací Královéhradeckého kraje. Koně jsou zapůjčeni ochrannářskou společností Česká krajina.

☛ Břenek Michálek

Nové plováky zachraňují životy

Petr Dobrý ze Zelené domácnosti ve spolupráci s námi vyvinul nový typ plováku, který se skvěle hodí do zahradních sudů, ale dá se použít i do dalších typů nádrží a bazénů a ještě dobře vypadá. Abychom se přesvědčili, že plovák je bezpečný i pro sýčky vážící okolo 15 dkg, testovali jsme ho na chovném páru sýčků. Plovák bez větších problémů unesl i těžší samičku. Výhodou plováku je, že nepřekáží ani při zalévání. Pod tlakem konve se zanoří pod hladinu, a tudíž ho není třeba ze sudu vůbec vytahovat.

Testování nových plováků do nádrží s vodou od Zelené domácnosti proběhlo úspěšně, sýček byl sám schopný vylézt z vody na plovák

Foto: Jakub Mráz

Nádrže na vodu představují pro sýčky opravdu velké nebezpečí, jak opakovaně dokazují smutné nálezy z letošního června, kdy se dospělý samec utopil v napáječce pro koně a mládě v požární nádrži. Proto jsme plovák v červnu začali používat při ochraně sýčků na hnízdištích, v jejichž blízkosti jsme při kontrole budce objevili nové nezabezpečené sudy. Doufáme, že tak v těchto sudech už nebude docházet ke zbytečným utonutím zvědavých mláďat ani dospělých sýčků, kteří by se pokoušeli v nádrži lovit třeba topící se větší hmyz.

Plováky si můžete také sami vyrobit z polystyrenu či silnějšího prkna, které ale musí mít dostatečnou tloušťku, aby po nasáknutí vodou nekleslo ke dnu. Plovák pomůže i tam, kde sýčci již nežijí. Jeho instalaci do zahradního sudu můžete zachránit třeba různé pěvce, včely a mnoho dalšího hmyzu.

☛ Mirek Bažant

Plovák o průměru 49 cm zakoupíte za 249 Kč a menší o průměru 26 cm za 199 Kč na www.zelenadomacnost.com.

Ohlédnutí za hnízdní sezonou sýčků

Zdá se, že letošní hnízdní sezona sýčků byla poměrně úspěšná a její průběh zmírnil naši skepsi z jarního monitoringu, kdy jsme v porovnání s minulým rokem zjistili pokles počtu volajících samečků z 64 na 56 jedinců. Dnes ale již bohužel víme, že hnízdních lokalit nebylo ani 56. Z některých se sýčci nejspíš přesunuli na jinou lokalitu, jinde se jim stalo něco zlého. Tak jako v jedné vesnici, kde ještě před deseti lety žili čtyři samečci sýčků a letos v květnu tam v nebezpečné napáječce pro koně utonul poslední sameček. Další tradiční bašta sýčků tak bohužel zůstala prázdná. Zdejší sýček byl již starý mohykán, který byl kroužkován v roce 2010 jako dospělý pták. Jedná se tak o nejstaršího českého kroužkovaného sýčka v záznamech Kroužkovací stanice Národního muzea. Letos byl již bez samice a nehnízdil. Celý život strávil v okolí jedné stodoly a 100 metrů od ní nakonec našel i svoji smrt. Přesto byl tento sýček nesmírně úspěšný, vždyť jen mizivé procento sýčků se dožije druhého roku života, natož nejméně devíti let jako tento.

Sýčci ochotně osídlili hned dvě nově vyvěšené budky anglického typu

Foto z fotopasti: Zachráněná sýčka

Při kroužkování mláďat jsme v budce zastihli i samici

Foto: Vlastimil Osoba

Výsledky monitoringu 2018

503 lokalit kontrolováno (loni 318)

44 lokalit obsazeno (loni 54)

12 lokalit nových či staronových, jako tomu je v jedné vesnici, kam se po pěti letech vrátil sýček dokonce do stejné stodoly, kde žil v roce 2013 i jeho předchůdce

21 loni obsazených lokalit zůstalo letos prázdných

Vraťme se ale od pesimistických výsledků monitoringu a smutných příběhů k hnízdění sýčků, které bylo přece jen úspěšnější. Letos jsme prokázali hnízdění na 23 lokalitách (loni 19 míst), k nimž musíme připočítat dalších 9 míst, kde se prokazatelně zdržoval celý pár a hnízdění bylo tudíž velmi pravděpodobné, ale vlastní hnízdo či vylétlá mláďata se nám najít nepodařilo. Na některých lokalitách se zdá, že sýčci nenalezli samičku. Sýčci hnízdili stejně jako loni v 7 našich budkách, z toho v několika poprvé. Čekali jsme mírný nárůst, přesto je to při počtu 71 námi vyvěšených budek 10% obsazenost a další řada našich budek je sýčky používána alespoň jako úkryt. Celkově jsme zaznamenali vyvedení 34 mláďat, z toho 21 v našich budkách. Bohužel i u sýčků se najdou neplodné páry, a tak dva páry měly opět jako v minulých letech pouze neoplozená vejce.

Na závěr přinášíme i několik příběhů, které nám udělaly radost. Bylo to třeba nové hnízdění v naší budce u skladu hnojiv, kde loni jedno mládě vypadlo z dutiny v konstrukci haly přímo do hnojiv a kontakt s nimi nepřežilo. Letos tedy byla mláďata již v bezpečí naší budky. Na jiné lokalitě si sýčci vybrali podivné místo k hnízdění. Využili vypadlou tašku na novostavbě a osídlili její půdu. Díra však byla brzy zakryta a sýčci v okolí neměli žádné další vhodné hnízdiště. Na to jsme zareagovali urychleným vyvěšením budky opodál, kterou sýčci okamžitě ochotně osídlili a vyvedli tu čtyři mláďata.

Celkově můžeme tuto hnízdní sezonu určitě považovat za úspěšnou. Přesto doufáme, že ta příští bude ještě lepší, a to už i při jarním monitoringu. Držme sýčkům palce!

☛ Mirek Bažant a Martin Šálek

Čtvrtstoletí s Víkendovým výzkumným táborem VČP ČSO

Uběhlo již 25 let od doby, kdy se uskutečnil první ročník Víkendového výzkumného tábora (VVT), který se stal jedním z pilířů činnosti Východočeské pobočky ČSO. Dodnes jím je! Za tak dlouhé období prošla idea akce i její průběh změnami, ale to podstatné z původního nápadu, tedy poznání avifauny na bílých místech mapy východních Čech, zůstává. Stejně tak zůstává i setkávání lidí spojených společnou vášní v krajinách zajímavých, pestrých a podmanivých.

VVT se s větší či menší pravidelností účastnily všechny skalní osoby pobočky. Čas strávený četbou zpráv z akcí, které již pohltila minulost – od humorných deníkových záznamů Milana Černého až po současné striktně vědecky pojaté zpracování z pera Jardy Vaňka – je také vzhledem do pestrého pobočkového života, který je orámován osudy jeho účastníků. VVT je tak možné vnímat jako tmel, který drží partu pohromadě, umožňuje vývoj a pohyb vpřed a otevírá bránu poznání.

Tomáš Zvědělík při sčítání lejsků bělokrkých v zámeckém parku v Kopidlně, 26. 5. 2018

Mimo cíle, který jsem naznačil výše, má VVT i další význam. V některých ročnících byla sebraná data poskytována státním orgánům ochrany přírody pro jejich další využití v praxi nebo byly součástí akce jiné ochranné aktivity (např. značení doupných stromů). Zhruba v letech 2004–2010 se změnil název z „výzkumný“ na „vzdělávací“ a úkolem starších a zkušených ornitologů bylo předat praktické dovednosti a znalosti i mladším účastníkům. V současné době je výzkum opět na prvním místě. Důkazem budtež ročníky 2015–2017, kdy byla místa konání tábora volena

Tomáš Diviš značí doupné stromy na VVT 2014 v Podorlích. Označené stromy nebudou vykáceny.

s cílem pomoci při mapování pro nový Atlas hnízdního rozšíření ptáků, tedy v kvadrátech s minimem údajů.

Prvnímu ročníku předcházela „nulový ročník“, který se uskutečnil v roce 1993 na Králickém Sněžníku. Od té doby byla zmapována řada míst v regionu. U některých z nich jsou publikace výsledků doposud jedinými ucelenými ornitologickými pracemi ze zkoumaných oblastí. V letošním roce padla po letech volba opět na čarokrásnou krajinu v okolí Kopidlna na Jičínsku. A ročník to byl rekordní, během tří dnů jsme zjistili 125 druhů ptáků, mezi nimiž nechyběli jeřáb popelavý, ostrž lesní, pěnice vlašská, včelojed lesní, chřástal malý či ořešník kropenatý. Zatímco VVT na jaře 1995 se nesl ve znamení hledání slavíka modráčka, dnes tu tento pěvec pravidelně hnízdí, stejně jako oba druhy luňáků. Jeřábi popelaví obsazují již i drobné polní rybníky. Naopak chybí křik racků chechtavých a potápky černokrké také již nečeří zdejší hladiny (viz zpráva Pavla Žďárka o VVT Kopidlnsko 1995 v *Ptačím světě* II/3). Rovněž se kompletně proměnilo účastnické osazenstvo tábora. Není to důkazem, jak nosná je myšlenka VVT a jaký má stále význam pro poznání ptáků v regionu?

Za celou Východočeskou pobočku bych rád srdečně poděkoval desítkám pobočkových členů i hostů, kteří mají zásluhu na tom, že VVT stále žije a má svůj smysl. Na shledanou na VVT 2019!

Lukáš Kadava | je předsedou Východočeské pobočky ČSO. Spolupracuje jako sčítatel v programech JPSP a IWC, je členem Skupiny pro ochranu a výzkum dravců a sov a Skupiny pro výzkum a ochranu bahňáků.

INZERCE

ŽALUZIE | ROLETY | MARKÝZY

CLIMAX

Hybešova 6 | Brno

www.hakl.cz

Na konec černého kontinentu

Foto: Tomáš Grim

Ťuhák obecný, další ťuhák, vlaštovka obecná, zase ťuhák, mandelík hajní, zase ťuhák, dudek chocholatý, ťuhák – tentokrát pro změnu menší, lejsek šedý, stopadesátý ťuhák (obecný)... Že by zachovalý kout Maďarska? A kde jinde bychom tak asi mohli být?! Tuhle zjevnou hypotézu vzápětí vyvrací slon. Nejsme v kraji uheráku, jsme v nejvzdálenějším koutě zemského povrchu, kde můžeme tyto „naše“ druhy, vlastně jejich celé společenstvo, vidět. V Jihoafrické republice.¹

Exotičtí našinci

A ve výčtu „našich“ druhů bych mohl pokračovat. Tak to rovnou udělám: sedmihlásek hajní, budníček větší, pěnice slavíková. A rákosníci: zpěvný, velký, proužkovaný. Ve všech prostředích se ti ptačí „našinci“ mrcasí: v lese žluva hajní, ve vzduchu břehule říční, u vody konipas luční (nepoččetně, ale přece). Jmenované druhy tu – spolu s řadou „našich“ evropských vodních druhů – zimují typicky v solidních množstvích; několik dalších druhů pravidelně zimuje v oblastech, které s východní částí JAR sousedí (a do JAR se občas zatoulávají).

Tím výčet nekončí: některé „naše“ druhy tu nezimují, ale hnízdí. Celoročně tu najdeme různé skupiny, od každé hned několik druhů nám důvěrně známých: potápky, volavky a jinou vodní čeládku. A taky brambornička černohlavého (nominální poddruh *torquatus*). Ten je zde označován jako „African stonechat“! Což pěkně ilustruje, že nekonzistentnost a nesmyslnost mnoha ptačích druhových názvů není jen specialitou českého názvosloví, ale zamořuje i názvosloví anglické.

Nakonec najdeme i našince poněkud jiného kalibru: špačka obecného a pěnkavu obecnou (tu pouze v Kapském Městě a jeho okolí na opačném západním konci JAR, ale zmínit tuto bizarnost prostě neodolám). Ani jeden z nich není dálkovým migrantem. Jak se sem tedy špačci a pěnkavy dostali? Poděkovat můžeme lidské neuváženosti a hlouposti – byli vysazeni evropskými kolonisty. Právě špaček je náš

Volavka popelavá potkává v těchto mokřadech poblíž obce St. Lucia na pobřeží Indického oceánu kromě krokodýlů i pelikány africké (*Pelecanus rufescens*). A také hrochy. Roztomilý „hrošík“ je nejnebezpečnějším africkým savcem – o tom by mohly pradleny vyprávět. Vlastně nemohly... Ročně jich hroší (v celé Africe) spořádají kolem dvou a půl tisíce. Aby to ale nevypadalo, že mají hroši píšku jen na tuto profesi: rádi si berou do úst i rybáře, jejich děti, stejně jako ostatní dvoounohou havěť. I proto je dobré být při africkém ptáčkaření obezřetný. iSimangaliso Wetland Park, KwaZulu-Natal.

Foto: Tomáš Grim

Normální supi plody nežerou. *Orlosup palmový* (*Gypohierax angolensis*) ano. Na palmách nejen hnízdí – dokonce se jako jediný „dravý“ pták na světě jejich plody téměř výhradně živí. Umlalazi Nature Reserve, KwaZulu-Natal.

jediný původní druh, který dnes obývá všechny kontinenty (samozřejmě s výjimkou kontinentu sedmého, ledového)²

Už slyším zvolání čtenáře: „Věnujme se konečně druhům africkým, původním, exotickým!“ Už se stalo. Většina jmenovaných druhů jsou druhy africké: v Africe pobývají většinu svého života, ať už na zimovišti či na tahové cestě; k nám jen zalétají krátce zahrnout, jako do porodnice. Druhy, jako jsou kukačka obecná nebo rákosník zpěvný, nelze rozumně označit jinak než jako druhy africké (za účelem pointy nebudu brát v úvahu u kukačky její asijské populace): tráví totiž přibližně 85 % (kukačka), respektive 70 % (rákosník zpěvný) svého času mimo naše území, z toho většinu právě v Africe. Ale souhlasím, že teď už je čas na *ostatní* africké druhy opeřenců, které kráslí východní část JAR.

¹ JAR je tak rozsáhlé a neobyčejně pestré území, že jej nelze pojmut v třístránkovém textu, který má podat praktická doporučení, ani v hrubých rysech. Proto se podíváme jen na východní okraj JAR, na území, která sousedí s Mosambikem a Svazijskem, tedy severně od města Durban.

² Grim T. 2018: Opeření vystěhovalci: špaček obecný. *Naše příroda* 11 (1): 14–21.

Foto: Tomáš Grim

Leskoptev savanová (*Lamprotornis nitens*) zaujme jako několik dalších příbuzných a podobných druhů svým strukturálním zbarvením. Foceno v nejstarší přírodní rezervaci v Africe vůbec (založena 1895). Hluhluwe-Imfolozi Park, KwaZulu-Natal.

Foto: Tomáš Grim

Samička rybařička velkého (*Megaceryle maxima*) právě ulovila kraba. iSimangaliso Wetland Park, KwaZulu-Natal.

Země kontrastů

Snad nikde jinde na světě jsem se nesetkal s tak drastickými rozdíly mezi zachovalostí chráněných území a zdevastovaností těch nechráněných, ponechaných na pospas „péči“ domorodců. První desítky kilometrů cestou z letiště v Durbanu a následně i přejezdy mezi rezervacemi a národními parky byly depka sama: odpadky zasněžená krajina sešlapaných ruderálních ploch rozsekaných ploty, a pokud les, tak nepůvodní eukalyptus. Tedy biologická poušť.

Smutek vzal za své rychlostí, kterou výstižně pojímá rčení o mávnutí kouzelného proutku: hned za plotem chráněných území nejen cválají pakoně a žirafy a zebry a prasata bradavičnatá a jiné savectvo, ale také bují rozličné opeřenstvo. Podobný kontrast máme u nás doma přímo pod nosem: ostrý předěl mezi ptákuprostými lány jižní Moravy a ptáky oplývající pestrou krajinou sousedního horního Rakouska – takový ten kontrast je, že si ho dokonce všimli i moji studenti na exkurzích!

Mandelík fialovoprýsý (*Coracias caudatus*) je hvězdnou stálicí otevřené savany jižní poloviny afrického kontinentu – korunuje kdekjaký keř a z jeho barev přechází zrak. Přechází třeba na vlhy núbijské (*Merops nubicus*; místní poddruh *nubicoides* někdy brán jako samostatný druh, v. karmínová); s typickou vlží nonšalancí lapají v letu velké hmyzáky. A armádní stíhačky závidějí. Do třetice volím barevný příklad z čeledi, která u nás není zastoupena: dudkovci stromoví (*Phoeniculus purpureus*) brázdí vzdušný prostor v celých rodinných bandách a nejdou ani přehlédnout, ani přeslechnout: jejich komunální kolovrátkový rachot a klokot je prozradí už z dálky.

Jako kdekoli jinde notnou část ptačího společenstva tvoří „little brown jobs“ – správný český překlad samozřejmě zní „úhápěčka“, tedy univerzální hnědí ptáci. Třeba lejsci, lindušky a postrach největší – cistovníci (*Cisticola* spp.). Jsou často slyšet, ale to, že jsou i často vidět, při určování ku pomoci zrovna není – jako by si různé druhy cistovníků z jednoho hnízda vypadly. Tady opravdu pomůže jen znalost hlasů (a jako hrubé vodítko i prostředí, které obývají).

Rady k nezaplacení

Kdy? Jižní léto, tedy naše zima, je jasná volba: hnízdění, a tím pádem i nápadnější aktivita je koncentrována do měsíců, které u nás považujeme za zimní a podzimní (přibližně od září do prosince, ačkoli mnohé druhy mohou zahnízdit v kterémkoli měsíci v roce). Jako bonus jsou tu v místní zimě i druhy, které z pouhého zvyku a ekologicky chybně považujeme za „naše“ (viz úvod). Pozorovat směs pro nás exotických residentů a notoricky familiárních migrantů je podle mě vůbec nejzajímavější stránka tropického birdwatchingu, specificky toho afrického – nic podobného nás totiž jinde na světě nečeká: zastoupení „našich“ je v Asii či Americe ve srovnání s Afrikou zcela zanedbatelné.

Kam? Exotické ptákaření lze snadno provozovat kdekoli za vsí. Pokud tedy nejste v jižní Africe (viz oddíl Bezpečnost a také lkaní nad devastací nechráněných území v hlavní části článku). Doporučená chráněná území a další místa (včetně městských parků a bezpečných míst mimo rezervace) uvádí přehledně a pečlivě zpracovaná příručka *Southern African Birdfinder* (Cohen, Spottiswoodeová & Rossouw 2006). Samostatnou

kapitolou je NP Kruger: plocha přibližně celého Belize (!) + 520 ptačích druhů = ani se do toho nebudu pouštět a doporučím knihu *Birds of Kruger National Park* (Barnes & Behrens 2017).

Plánovat? Víc než kde jinde! Možnost pozorovat ptactvo pouze v chráněných územích (pokud jste pojali úmysl přežít a případně něco vidět...) má na logistiku výpravy zásadní dopad. Styl „přijedu, kam se mi právě zamane, a jdu pozorovat“, který úspěšně používám kdekoli jinde na světě, vůbec nepřipadá v jižní Africe (tzn. nejen v JAR) v úvahu. Bez zaplacené rezervace (ve smyslu „bookingu“) vás do většiny rezervací (ve smyslu chráněného území) ani nepustí. Rezervovat si a zaplatit pobyt včas je nutnou podmínkou vstupu. „Včas“ má ale docela jiný rozměr než jinde: při pokusu zaplatit pobyt v různých kempech až několik měsíců před příletem do jižní Afriky jsem žalostně selhal a část cesty musel zrušit úplně (prostě už nebylo nikde místo). Plánujte, bookujte a platte ve stylu „čím dřív, tím líp“ – nejlépe tak půl roku předem. Na „last minute“ přístup úplně zapomeňte.

Atlas? Atlasů, které pokrývají jižní kout černého kontinentu, je přehršel (např. *Newman's Birds of Southern Africa*; *Roberts Bird Guide*; *Birds of Africa South of the Sahara* – tento poslední se hodí, zvláště pokud se chystáte vracet do dalších zemí dolní poloviny kontinentu). Nicméně od doby svého prvního vydání zůstává nejvíce doporučitelnou terénní určovací příručkou tzv. „Sasol“. Zvyk pojmenovávat atlasy podle jména sponzora (v tomto případě chemické společnosti, která si žehlí pověst u veřejnosti) je podle mě stejně oprávněný jako odkazovat na atlasy názvem nakladatelství („Collins“ vydal desítky ptačích atlasů, nejen ten od Svenssona a jeho party) – v obou případech patří v první řadě kredit autorům, tedy lidem, a ne nějaké firmě. Nicméně klasický

Foto: Tomáš Grim

Nejběžnější druh v otevřené savaně? „Náš“ tuhýk obecný! Po krátkém zamyšlení je zřejmé, že značná část „našich“ ptáků nejsou žádní „naši“ ptáci: jsou doma v Evropě asi tolik, jako jsou čtenářky tohoto textu doma v porodnici. Foceno v rezervaci Mkhuze, kde bylo na ploše pouhých 400 km² zastíženo přes 450 druhů ptáků; není divu, že lokalitu najdete v knize Top 100 Birding Sites of the World (Couzens 2008). Mkhuze Game Reserve, KwaZulu-Natal.

Díky nápadnému sociálnímu chování není timálie africké (*Turdoides jardineii*) lehké přehlédnout. Kemp Skukuza, Kruger NP, Mpumalanga.

atlas pánů Sinclaire, Hockeyho, Tarbotona a Ryana se zažil jako „Sasol“ a nad konkurencí vyčnívá dodnes. K dispozici je i zdařile designovaná mobilní aplikace (<https://www.sasolbirds.co.za/mobile-app.php>).

Hlasy? Ty se hodí znát vždycky – ani v otevřené savaně se nedostaneme k záhadnému volajícímu opeřenci snadno (viz oddíl Doprava níže). Máme sice volně stažitelné zvukové soubory na webové stránce xeno-canto.org, ale nulové finanční výdaje nejsou všechno. Je třeba vážit i nevýhody tohoto internetového zdroje: tedy čas nutný na vyhledání, výběr, stažení a pojmenování zvukových souborů. Xeno-canto vám sice nabídne i stovky nahrávek pro druh, který zadáte do vyhledávače, ale vyberte z nich nahrávku, která je dostatečně kvalitní, uspokojivě dlouhá pro playback, na které neruší další nechtěné druhy v pozadí...! Tuhle časově náročnou práci za nás udělal Guy Gibbon, autor CD-setu *Southern African Bird Sounds* (2012), který se mi osvědčil v JAR i okolních zemích.

Bezpečnost? Tu v JAR nehledejte. Ani v oblastech urbanizovaných (proti JAR je i Brazílie úplná selanka), ani v těch přírodních (velké savce je fajn pozorovat z auta, ne je slyšet funět vám na záda). Viz ostatně další oddíl:

Doprava? Strategii „vyskočím z busu, hodím bál na hostel a jdu ptáčkařit“, na kterou jsem si zvykl na jiných kontinentech, jsem musel nechat... na jiných kontinentech. Bez půjčeného vozu (nebo bez spousty času, vyrazíte-li po souši vlastním vozem) nic nevidíte: do parků a rezervací vás pustí pouze motorizované.

Ubytování? Kempy a lodge. V chráněných územích je mimo kempy a některá vyhrazená místa („hides“, tedy pozorovatelné) zakázáno z vozu vůbec vystupovat (natož do rezervací vstoupit po svých) – rangeri někdy údajně pokutují i pasažera jen výrazně vykloněného ze staženého okýnka. Z dobrých důvodů: v zemi velkých savců (to máte takové lvy...) je užitečné zákaz vystupování ve vlastním sebezáchovném zájmu dodržovat. Aby toho nebylo málo, mnohé kempy se na noc zavírají – mimo organizované noční safari (příplatíte si) a soukromé lodge s osobními průvodci (rozlučte se s úsporami) na toulky temnotou zapomeňte. Navíc se kempy ráno otvírají tak pozdě, že je na případné focení a pozorování ptáků během ranního vrcholu aktivity pozdě. Na první poslech znějí uvedená omezení dost odpudivě: alespoň mě, jako freestylového a jen velmi málo plánujícího ptáčkaře, odradila od návštěvy jižní Afriky úplně na téměř dvě desetiletí, kdy jsem se místo jediné návštěvy jižní Afriky raději mnohokrát vrátil na stejné lokality jihoamerické či jihoasijské. Máloco zní méně lákavě než trávit noci v kempu oploceném dráty nabitými elektrinou, ale realita je mnohem příznivější: tím nemyslím jen noční grilování antilopího masa, kvalitní místní červené víno, ale hlavně to, že:

Kemp je krmítko

Ještě nepolíben jižní Afrikou, spáchal jsem v článku o nesnesitelné lehkosti tropického birdwatchingu³ jedno důležité opomenutí. Jako příklady ptačích krmítek jsem uvedl ta přirozená: plodící stromy a jílové lizy. Oba tyto zdroje lákají vysoké koncentrace druhů i jedinců. Vynechal jsem ale krmítka nepřirozená. Tedy kempy.

Při prvním zamyšlení by šel člověk na ptáky do kempu s podobným nadšením jako do města. Tedy nejspíš vůbec. Realita afrických kempů

Pozdní příjezd do kempu může v JAR vyústit v průšvih (pokutu). A nebo taky přinést nečekaného „špeka“, jako v případě této fotografie. Jedním z druhů, který i zavilemu ptáčkaři snadno uniknou, je běhulík velký (*Rhinoptilus chalcopterus*). Je krypticky zbarvený a jako pojistku nenalezitelnosti má navíc převážně noční aktivitu. Kemp Tamboti, Kruger NP, Mpumalanga.

je ale překvapivě opačná. Nižší plachost ptáků, přehledné prostředí, možnost volného pohybu bez omezení auta (viz zákaz vystupování z vozu mimo kempy) jsou velkými pomocníky ptáčkaře i fotografa. K tomu přidejte větší hustotu opeřenstva: ptáky do kempů lákají odpadky, kvetoucí okrasné keře, bezpečnější prostředí (predátoři jsou na druhé straně za plotem). Posekané trávníky (jsou-li) lákají krásně vybarvené ledňáčky snáze dostupným hmyzem.

Pokud vás pozitiva a jistoty kempu nepřesvědčily, nezbyvá vám než volit jinou destinaci. Třeba Botswanu, kde jsou kempy otevřené (a vystupování z vozu je pouze nedoporučeno, nikoli zakázáno a pokutováno jako v JAR). Vše dobré je ale k něčemu zlé – pokud vás postihne volání přírody a úlevnou cestu zpět do stanu vám zkrátí slon... To si nevyberete. Tedy vyberete, třeba jiný styl poznávání Afriky: např. úžasné fotografické knihy z dílny jihoafrické rodiny van den Bergů, kterými se můžete kochat v bezpečí domácího divanu.

Ptačí „lidé“

Lokality ve východním cípu JAR, kterými se zde zabývám (viz popisky fotografií), jsou krajinná placka. Proto postrádají druhy vázané na členitější prostředí a vyšší nadmořské výšky. Přesto pojmout reprezentativní vzorek ptačí fauny jižní Afriky, dokonce omezený jen na úzký proužek východního okraje této země, v takto krátkém textu nelze. Tak už jen pár posledních příkladů.

Namátkou třeba dravci. Poblíž vody orli jasnohlasí (*Haliaeetus vocifer*), nad savanou hojně orli Wahlbergovi (*Aquila wahlbergi*) a supi afričtí (*Gyps africanus*). K tomu supi královští (*Torgos tracheliotus*), impozantní svou velikostí těla i samotného zobanu. A hlavně trefně pojmenovaný orlík kejkliř (*Terathopius ecaudatus*). Krátký ocas a široká křídla „vyboulená“ na zadní straně mu dávají nezaměnitelnou siluetu.

A nejsilnější zážitek? Náhodně losuji z desítek nezapomenutelných... Tak třeba tento. Savanou prochází rodinka. Jsou slyšet už z dálky – vítr k nám nese hluboký zvuk, zdá se, že snad celá rodina troubí na trumpety. Vynořují se z vysoké trávy. Zvědavci to jsou: upřeně si nás prohlížejí inteligentními očima lemovanými dlouhými černými řasami. Uhrančivý pohled. Matka, rozpoznatelná podle typické modrofialové ozdoby na krku, zvedne ze země obrůho sklípkanu a předává jej své ratolesti. Otec, s jasně červeně nabarveným krkem bez matčí modrofialovosti, pátravě sleduje okolí – nečihá za tím keřem lev? Levhart? Věnují nám poslední pohled, zamávají dlouhými řasami a mizí ve vysoké trávě. Ptačí „lidé“ – zoborožci kaferští (*Bucorvus leadbeateri*).

Tomáš Grimm | právě po 20 letech doučil a dobádal na katedře zoologie Univerzity Palackého v Olomouci a odchází zatím neznámo kam (ale ptáčkařit ve volném čase určitě bude). Zabýval se především hnízdáním parazitismem a urbanizací ptáků. Je spoluautorem a spolueditorem první slovenské Ornitologické příručky a spoluautorem knihy o kukačce, která vyšla ve čtyřech jazycích a získala cenu „Nejlepší ptačí kniha roku 2017“ (2. místo; uděluje časopis British Birds a British Trust for Ornithology).

3 Grim T. 2014: Nesnesitelná lehkost tropického birdwatchingu. *Ptačí svět* 21(3): 9–11.

NAŠE VÝROBKY NALEZNETE U VÝHRADNÍCH SPECIALIZOVANÝCH
PRODEJČŮ A ONLINE NA WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

MODELOVÁ ŘADA ATX/STX **ROZHODNĚ SPRÁVNÁ VOLBA**

Pobřežní útesy poskytují každému pozorovateli ptactva úchvatný zážitek. Jediněční mořští ptáci, jako je buřňák nebo albatros, Vás ohromí svou elegantní akrobacií. Teleskopy modelové řady ATX/STX společnosti SWAROVSKI OPTIK Vám poskytnou možnost pozorovat tyto vzácné tvory úplně zblízka. Tato modelová řada poprvé realizuje změnu výkonu teleskopu výměnou objektivu. Pozorujete-li ptactvo na pobřeží nebo v mokřadech, zvolte 95mm-objektiv se zvětšením až 70x, což Vám umožní plně si vychutnat jejich krásu a užít si křišťálově čistý obraz. Pokud cestujete nebo trávíte dlouhé dny v terénu, bude pro Vás ideální volbou kompaktní 65mm-objektiv. Užijte si tyto vzácné okamžiky – se SWAROVSKI OPTIK.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

Dudek chocholatý
Upupa epops

MeoStar S2 82 HD   MeoStar B1 10x42 HD

Díky dokonalé optické kvalitě
spolehlivě určíte každý druh.

Exkluzivní nabídka nejoblíbenějších modelů pro členy ČSO:

- MeoStar S2 82 HD
+ okulár 30-60x WA /
okulár 20-70x
- Příslušenství
Adaptér S2
Lišta S2
MeoPix
Fotoadaptér
Brašna S2 Stay-on-case
Meopta / Manfrotto stativ
- Binokuláry
MeoStar B1 8x32
MeoStar B1 8x42
MeoStar B1 10x50
MeoStar B1 10x42 HD
MeoStar B1 12x50 HD
MeoStar B1 15x56 HD

25%
sleva

na nejoblíbenější
produkty*

* doporučené maloobchodní ceny pro členy ČSO

ČESKÁ
OPTIKA
od roku
1933

Doporučeno
Českou společností ornitologickou

Bližší informace a objednávkový formulář na www.cso.cz

meopta

www.meopta.com